

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему «Економічні наслідки Brexit

для Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії»

Виконала: здобувачка групи ЕМ 22–1зм

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

Суровцева Я.Р.

Керівник: к.політ.н., доцент Щолокова Г.В.

АНОТАЦІЯ

Суровцева Я.Р. Економічні наслідки Brexit для Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини». – Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2024.

Об'єкт дослідження – особливості членства держави в регіональному економічному об'єднанні та процедура виходу з нього.

Предмет дослідження – економічні наслідки Brexit для Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз економічних наслідків Brexit для Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Методи дослідження. Методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння та узагальнення, графічний метод.

Практична значущість роботи визначається тим, що одержані під час її написання результати можуть бути використані у практичній діяльності органів державної статистики, міністерств і відомств України, а також можуть бути використані здобувачами вищої освіти та вченими для вивчення наслідків Brexit як для Сполученого Королівства, так і для всього світу.

Результати роботи. Доведено, що Brexit став унікальним випадком виходу країни з регіонального економічного об'єднання. Виявлено, що наслідки Brexit для Сполученого Королівства були як негативними, так і позитивними для різних сфер. Було розглянуто сценарії щодо економічного розвитку Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії після Brexit та розроблено рекомендації.

Одержані результати можуть бути використані під час викладання дисциплін за спеціальністю «Міжнародні економічні відносини».

Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 91 сторінці, містить 7 таблиць, 19 рисунків. Список використаних джерел містить 70 найменувань.

КЛЮЧОВІ СЛОВА ЗА ТЕМОЮ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ:
BREXIT, ЄС, ЕКОНОМІКА, СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО, МІЖНАРОДНІ
ВІДНОСИНИ, РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ОБ'ЄДНАННЯ, УКРАЇНА

ANNOTATION

Surovtseva Ya.R. Economic consequences of Brexit for the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. The qualification work to obtain the second (master's) level of higher education in the specialty 292 "International Economic Relations". – University of Customs and Finance, Dnipro, 2024.

The object of the research is the peculiarities of the state's membership in the regional economic union and the procedure for leaving it.

The subject of the research is the economic consequences of Brexit for the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland.

The aim of the work is to analyse the economic consequences of Brexit for the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland.

Research methods. Methods of analysis and synthesis, induction and deduction, comparison and generalization, graphical method.

The practical significance of the work is determined by the fact that the results obtained during its writing can be used in the practical activities of state statistics agencies, ministries and departments of Ukraine, as well as can be used by students and scientists to study the consequences of Brexit for the United Kingdom and the whole world.

Results of the work. It has been proved that Brexit has become a unique case of a country's withdrawal from a regional economic union. It is found that the consequences of Brexit for the United Kingdom were both negative and positive for various areas. Scenarios for the economic development of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland after Brexit were considered and recommendations were developed.

The obtained results can be used in teaching courses in the specialty "International Economic Relations".

The qualification work consists of an introduction, 3 chapters, conclusions, and a list of references. The work is presented on 91 pages, contains 7 tables, 19 figures. The list of used sources contains 70 items.

KEYWORDS ON THE TOPIC OF THE QUALIFICATION WORK:
BREXIT, EU, ECONOMY, UNITED KINGDOM, INTERNATIONAL
RELATIONS, REGIONAL ECONOMIC UNIONS, UKRAINE

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ.....	6
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ ВИХОДУ ДЕРЖАВИ ІЗ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ НА ПРИКЛАДІ BREXIT.....	10
1.1. Переваги та недоліки членства держави в регіональному економічному об'єднанні.....	10
1.2. Brexit: причини, етапи, особливості.....	17
1.3. Аналіз Brexit в контексті положень економічних теорій.....	24
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	32
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ВПЛИВУ BREXIT НА СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ.....	34
2.1. Вплив Brexit на міжнародну торгівлю Сполученого Королівства.....	34
2.2. Вплив Brexit на розвиток фінансового сектору Сполученого Королівства.....	42
2.3. Британський ринок праці та міграція після Brexit.....	48
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	57
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ПІСЛЯ BREXIT.....	59
3.1. Сценарії економічного розвитку Сполученого Королівства після Brexit та розробка рекомендацій.....	59
3.2. Перспективи міжнародного економічного співробітництва Сполученого Королівства після Brexit.....	65
3.3. Розробка рекомендацій щодо розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин України та Сполученого Королівства після Brexit.....	73
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	78
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ВВП – внутрішній валовий продукт

дол. – долари США

ЄЕЗ – Європейська Економічна Зона

ЄС – Європейський Союз

млн – мільйон

млрд – мільярд

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

ПВС – паритет відсоткових ставок

ПІ – прямі іноземні інвестиції

ПІП – податок на прибуток підприємства

рис. – рисунок

США – Сполучені Штати Америки

табл. – таблиця

ТСА – Угода про торгівлю та співпрацю між ЄС та Великобританією

СРТРР (англ.) – Всеосяжна та прогресивна угода про Транстихоокеанське партнерство.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Завершенням десятиліття, яке визначало глибокі зміни у геополітичних та економічних реаліях світу, стала така подія, як вихід Сполученого Королівства з Європейського Союзу, або Brexit. Цей історичний крок визначив як виклики, так і можливості для економіки Сполученого Королівства. Дослідження економічних наслідків Brexit для країн стає важливим завданням, оскільки воно спрямоване на розкриття впливу нових торгових, фінансових та соціальних реалій на розвиток цієї країни. Це дослідження аналізує важливі аспекти економічного ландшафту країни, розглядаючи виклики і можливості, які виникають у контексті виходу Сполученого Королівства із складу ЄС та розвитку нових можливостей.

Дослідженням процесу Brexit присвячені наукові праці та публікації багатьох зарубіжних науковців, серед яких Gabel M. J., Gupta R., Hasan M., Islam S. Z., Yasmin T., Uddin J., Kwapińska K., Whitman R., Dhingra S., Ottaviano G., Sampson T., Reenen J. V. та інші.

Мета та завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є аналіз економічних наслідків Brexit для Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено і вирішено такі завдання:

- визначити переваги та недоліки членства держави в регіональному економічному об'єднанні;
- проаналізувати причини, етапи і особливості Brexit;
- проаналізувати Brexit в контексті положень економічних теорій;
- визначити та охарактеризувати вплив Brexit на міжнародну торгівлю Сполученого Королівства;
- дослідити вплив Brexit на розвиток фінансового сектору Сполученого Королівства;

- визначити особливості розвитку британського ринку праці та міграційних процесів після Brexit;
- проаналізувати сценарії економічного розвитку Сполученого Королівства після Brexit;
- визначити перспективи міжнародного економічного співробітництва Сполученого Королівства після Brexit;
- сформулювати перспективи розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин України та Сполученого Королівства після Brexit та розробити рекомендації щодо їх інтенсифікації.

Об'єкт дослідження – особливості членства держави в регіональному економічному об'єднанні та процедура виходу з нього.

Предмет дослідження – економічні наслідки Brexit для Сполученого Королівства Великої Британії та Ірландії.

Методи дослідження. Методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння та узагальнення, графічний метод.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців, опубліковані у періодичних виданнях, статистичні та аналітичні матеріали Центру досліджень економічної політики, Світового Банку, Верховної Ради України, Європейського Центрального банку, Управління національної статистики Сполученого Королівства, Управління бюджетної відповідальності Сполученого Королівства та інші джерела інформації.

Наукова новизна роботи. Доведено, що Brexit став унікальним випадком виходу країни з регіонального економічного об'єднання. Виявлено, що наслідки Brexit для Сполученого Королівства були як негативними, так і позитивними для різних сфер. Було розглянуто сценарії економічного розвитку Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії після Brexit та розроблено рекомендації.

Практична значущість роботи визначається тим, що одержані під час її написання результати можуть бути використані у практичній діяльності

органів державної статистики, міністерств і відомств України, а також можуть бути використані здобувачами вищої освіти та вченими для вивчення наслідків Brexit як для Сполученого Королівства, так і для всього світу.

Робота пройшла апробацію на Міжнародній науково-практичній конференції «Економіко-правові та управлінсько-технологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд» (2023 рік).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел з 70 найменувань. В першому розділі роботи розкрито теоретичні основи процесу виходу держави із регіонального економічного об'єднання на прикладі Brexit; у другому розділі проведено оцінку наслідків впливу Brexit на Сполучене Королівство в економічній сфері; в третьому розділі розглянуті прогнози та перспективи економічного розвитку Сполученого Королівства після Brexit, розроблено рекомендації щодо розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин України та Великобританії після Brexit. Зміст кваліфікаційної роботи викладено на 91 сторінці друкованого тексту, включаючи 7 таблиць, 19 рисунків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ ВИХОДУ ДЕРЖАВИ ІЗ
РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ
НА ПРИКЛАДІ BREXIT

1.1 Переваги та недоліки членства держави в регіональному економічному об'єднанні

Регіональні організації економічної інтеграції – це організація, вступаючи до яких країни прагнуть покращити свій економічний розвиток, погоджуючись надавати перевагу іншим державам-членам у торгівлі та інших питаннях. Організації регіональної економічної інтеграції можуть встановлювати загальні стандарти та практику в різних сферах [1].

Регіональні організації економічної інтеграції — це організації, створені кількома країнами в певному географічному регіоні з метою сприяння економічному співробітництву, інтеграції та розвитку. Ці організації мають на меті сприяти вільному переміщенню товарів, послуг, капіталу та робочої сили між державами-членами, що зрештою призводить до взаємної економічної вигоди [1].

Регіональні організації важливі для визначення політичного клімату в усьому світі, оскільки вони дозволяють країнам працювати разом і разом вирішувати проблеми. Вони можуть покращити співпрацю з цілого ряду питань, таких як соціальні, політичні, економічні та екологічні проблеми. Дослідження типів регіональних організацій, організаційних структур і різноманітних обов'язків у межах їхніх сфер має вирішальне значення для розуміння їх у контексті світової політики. Членство у регіональних організаціях є важливим у різних контекстах, наприклад йдеться про сприяння культурному обміну між країнами-учасницями [2].

Як правило, країни-члени регіональних організацій мають схожі географічні, культурні чи політичні характеристики. Ці організації

створюються міждержавними угодами і зазвичай включають у свою структуру такі інституційні складові (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Структура регіональних об'єднань

Назва органу	Опис
Органи прийняття рішень	складаються з делегатів від країн-учасниць, які збираються на регулярній основі для обговорення та прийняття рішень з низки питань.
Секретаріат	виконавчий відділ, відповідальний за виконання директив, нагляд за щоденними операціями та сприяння комунікації між країнами-учасницями.
Комітети, які є дорадчими або мають конкретні завдання	складаються з професіоналів, які проводять дослідження та пропонують рекомендації щодо певних проблем.

Джерело: складено автором за даними [2]

Слід зазначити, що конфігурація регіональних організацій може відрізнитися залежно від конкретних цілей, які вони прагнуть досягти, та ступеня єдності між країнами-учасницями [2].

Як вже було вказано вище, для сприяння економічному співробітництву та інтеграції між країнами-членами створюється регіональна організація економічної інтеграції. Головною метою цих організацій є сприяння регіональній торгівлі, інвестиціям і розвитку. Економічна інтеграція може приймати різні форми. У той час як деякі організації прагнуть лише досягти угод про вільну торгівлю, інші також прагнуть до створення спільних ринків, митних союзів і навіть валютних союзів.

Серед прикладів регіональних організацій можна навести:

- ЄС;
- Асоціація держав Південно-Східної Азії;
- Карибське співтовариство та спільний ринок;
- Об'єднаний ринок країн Південного конусу [2].

ЄС – це політичний і економічний союз, що складається з держав-членів по всій Європі. Принципи, цілі та цінності ЄС відображають основоположні ідеали, якими керується організація [3].

Після Другої світової війни було кілька спроб об'єднати Європу, однією з яких є ЄС. Після війни ряд націй у Західній Європі прагнули до поглиблення політичних, соціальних та економічних відносин, щоб сприяти міцному миру між Францією та Німеччиною, а також економічному процвітання та військовій безпеці. Для цього лідери шести країн – Бельгії, Франції, Італії, Люксембургу, Нідерландів і Західної Німеччини – підписали Паризький договір у 1951 році. Цей договір заснував Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС). Набрал чинності він у 1952 році [4].

Сполучене Королівство було запрошено приєднатися до ЄОВС і направило свого представника для спостереження за обговоренням поточного розвитку організації в 1955 році. Проте лейбористський уряд Клемент Еттли відмовився від членства з ряду причин, таких як бажання зберегти економічну незалежність і небажання визнати зростаюче значення спільноти. Для ряду життєво важливих військових і комерційних ресурсів, включаючи вугілля, кокс, сталь, брехт і залізну руду, ЄОВС створила зону вільної торгівлі. Договір створив низку наднаціональних організацій для нагляду за ЄОВС: Суд для тлумачення договору та врегулювання пов'язаних суперечок, Загальну асамблею для розробки політики, Раду міністрів для законодавчої діяльності та Вищий орган для адміністрування. Згодом ЄС було створено через низку додаткових міжнародних договорів і змін у договорах (табл. 1.2) [4].

Таблиця 1.2 – Головні етапи розвитку процесу європейської інтеграції

Роки	Важливі досягнення, які відбулися у процесі створення ЄС	Приєднання країн
1951-1959	Підписано Брюссельську угоду про співпрацю. Було вирішено створити Європейську асоціацію вугілля та сталі. Відбулося утворення Європейського економічного співтовариства та Європейського співтовариства з атомної енергії.	Франція, Німеччина, Бельгія, Нідерланди та Люксембург – підписали договір. Далі разом з ними вже підписувала угоду Італія у 1951 році.
1960-1969	Розроблено єдину аграрну політику. Було підписано Договір про злиття. Митні податки між країнами-учасницями були скасовані.	

Продовження табл. 1.2

Роки	Важливі досягнення, які відбулися у процесі створення ЄС	Приєднання країн
1970-1979	Великі обсяги грошей починають перераховуватися в регіони для створення інфраструктури та створення робочих місць у слаборозвинутих регіонах.	Данія, Ірландія та Велика Британія
1980-1989	Підписано Єдиний європейський акт, який є передумовою формування єдиного ринку.	Греція, Іспанія та Португалія
1990-2001	Із запровадженням «4 свобод» — вільного пересування людей, товарів, послуг і грошей — було створено єдиний ринок. Підписано Амстердамську та Маастрихтську угоди. Створення Шенгенської угоди. Було створено Європейський центральний банк. Умови розширення були змінені після підписання Ніщцького договору.	Австрія, Фінляндія, Швеція
2002-2004	Країни-члени приймають євро як спільну валюту.	Кіпр, Мальта, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Словенія та Словаччина
2005-2015	2008 рік ознаменувався початком світової фінансової кризи, яка завдала серйозної шкоди економікам багатьох країн, не лише країн Європейського Союзу. Створення Банківського союзу є спробою пом'якшити наслідки кризи. Лідери євросони вирішили позичити гроші країнам-членам, які не змогли зібрати необхідні суми через ймовірність дефолту в деяких країнах.	Болгарія, Румунія, Хорватія
2016-до сьогодні	Що стосується розширення, то в 2018 році ЄС розробив новий план. Наразі ЄС працює з 18 країнами над укладенням торгових угод і завершив підготовку угод із 24 країнами. Він призначений для зміцнення міжнародної позиції євро та розширення економічного та валютного союзу.	Вихід Великої Британії із ЄС.

Джерело: складено автором за даними [5; 6]

Сприяння миру та стабільності в усій Європі є однією з головних цілей ЄС. Європейський Союз був заснований після Другої світової війни з наміром запобігти подальшим ворожнечам між європейськими країнами. ЄС прагне встановити довготривалий мир на континенті через економічну та дипломатичну єдність. Скасувавши торговельні обмеження та сприяючи економічному співробітництву, ЄС прагне створити єдиний ринок товарів і послуг. Для підтримки економічного зростання та розвитку це передбачає

створення єдиного ринку, де люди, капітал, продукти та послуги можуть вільно переміщатися [3].

Однією з головних цілей ЄС є соціальний прогрес. Цілі організації включають підвищення рівня життя, сприяння соціальній справедливості та підвищення добробуту населення. Метою є створення інклюзивних громад, у яких благополуччя кожного є пріоритетним. Визнаючи глобальні проблеми, пов'язані зі зміною клімату та погіршенням навколишнього середовища, Європейський Союз надає пріоритет сталості. ЄС заохочує зелені технології та стійкі практики, намагаючись бути лідером у захисті навколишнього середовища за допомогою різноманітних проектів та нормативних актів [3].

Цінності демократії та верховенства права є життєво важливими для ідентичності Європейського Союзу. Від держав-членів вимагається забезпечувати верховенство права, захищати права людини та підтримувати демократичні ідеали. ЄС пропонує основу для співпраці, яка підтримує демократичне врядування серед націй, що входять до його складу. Важливою складовою принципів ЄС є повага до прав людини. Країни ЄС віддані справі захисту та просування прав людини. Договори та угоди, які регулюють участь ЄС у зовнішніх справах, підтверджують це зобов'язання [3].

ЄС поважає відмінні культурні, мовні та історичні особливості кожної країни, одночасно сприяючи єдності серед своїх держав-членів і вшановуючи різноманітність. Політика, яка сприяє взаєморозумінню, збереженню мови та культурному обміну, демонструє цю відданість єдності в різноманітності [3].

Регіональні економічні об'єднання можуть відігравати вирішальну роль у допомозі країнам-членам у вирішенні складних, спільних проблем. Вони роблять внесок у багато аспектів міжнародної політики та економіки [2].

Членство в таких організаціях допомагає країнам-членам обмінюватися передовим досвідом, кращими практиками та інноваційними рішеннями. Це може призвести до значного прогресу в управлінні, соціальних результатах і політиці. Регіональні організації сприяють покращенню політичного та нормативного узгодження між країнами-членами, сприяючи більш мирному

та стабільному регіональному середовищу, пропонуючи форум для діалогу та переговорів [2].

Також членство в регіональному об'єднанні допомагає країнам у подоланні структурних перешкод для економічного зростання та сприяє ініціативам сталого розвитку. Щоб допомогти країнам-членам досягти своїх цілей у різних сферах, регіональні організації надають підтримку у розбудові потенціалу та технічну допомогу. Країни-члени таких організацій мають допомогу в мирному врегулюванні розбіжностей і уникненні регіональних конфліктів, маючи нейтральний форум для обговорення [2].

Важливо також зазначити, що відбувається збільшення інвестицій у країни-члени. Між ними готівка переміщується вільно. Деякі підприємства мають прагнення розвиватися ближче до центрів робочої сили або сировинних ресурсів [7].

Вибір працівників у країнах-членах більш широкий. Економічні союзи можуть стати наступними економічними «супердержавами» у світі завдяки інтеграції фінансів, ринкової економіки та спільній економічній політиці. Багато країн-членів мають шанс опинитися у фінансовому та комерційному секторі, що швидко розвивається. Щоб розвивати економіку, вони можуть отримати вигоду від більш розвинених фінансових ринків [7].

Щодо недоліків членства у таких організаціях, або викликів, які з'являються перед країнами-членами, то, наприклад, країни-члени часто мають різний рівень багатства, досвіду та політичного впливу. Ця невідповідність може призвести до нерівномірної участі, впливаючи на порядок денний і результати політики способами, які можуть бути не оптимальними для всіх країн-учасниць. Хоча метою регіональних організацій є представлення інтересів країн-членів, зовнішні політичні впливи гіпотетично можуть впливати на їхні цілі та поставити під загрозу їхню ефективність [2].

Досягненню цілей регіональних організацій може перешкоджати неефективне використання ресурсів і бюрократична тяганина та процедури

прийняття рішень, які іноді можуть спричиняти затримки. Може бути важко об'єднати різноманітні нації з різними планами та точками зору. У процесі досягнення згоди щодо політики та дій розгляд та втілення пропозицій можуть тривати занадто довго. Регіональним організаціям може бути важко належним чином контролювати та оцінювати, як впроваджуються їхні пропозиції, що може обмежити загальну ефективність їхньої роботи [2].

Крім вищезазначеного, вартість майна та землі може зрости, коли країна стає членом регіонального об'єднання. Серед країн-членів інвестори шукають недорогу землю та нерухомість. Стандартизація правил також часто є проблемою. Країна повинна мати стандарти відповідно до спільних критеріїв. До членів часто ставляться по-різному внаслідок внутрішніх економічних інтересів [7].

Членство у регіональних організаціях гіпотетично може впливати на часткове послаблення економічної незалежності, адже економічна політика кожної країни-члена повинна узгоджуватися з іншою. Крім того, це може не відповідати їхньому фінансовому становищу. Регіональний «відтік мізків» – також один з мінусів такого членства. Люди з вищою освітою виїжджають за кордон у пошуках кращих можливостей в інших країнах-членах [7].

Міжнародний бізнес швидко розширює ринки країн-членів. Це зменшує ймовірність того, що дрібні вітчизняні підприємства зростатимуть. Проблеми однієї країни можуть швидко поширитися на інших учасників. Це може спровокувати більш серйозну кризу, яка негативно вплине не лише на регіональну економіку, а й на глобальну [7].

Отже, членство в регіональних економічних об'єднаннях, особливо членство у Європейського Союзу, має кілька переваг. Єдина політика, єдиний ринок і необмежений рух товарів і послуг – усе це підтримує економічне розширення, регіональну стабільність і підвищення конкурентоспроможності. Однак є й недоліки членства в регіональних об'єднаннях, такі як потенційний конфлікт інтересів, фінансові внески та гіпотетична часткова втрата економічної автономії.

1.2 Brexit: причини, етапи, особливості

Поняття «Brexit» (поєднання англomовних термінів «британський» і «вихід») було створено для опису виходу Сполученого Королівства із Європейського Союзу. Brexit був обумовлений сукупністю чинників (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Етапи Brexit

Роки	Етап	Опис
2016	1. Референдум	23 червня 2016 року у Великій Британії пройшов референдум щодо виходу з ЄС.
2017	2. Політичні потрясіння	У Великій Британії почалися політичні хвилювання після референдуму, який включав загальні вибори та зміну прем'єр-міністра. Через це процес Brexit був відкладений, і з 2017 по 2019 роки було багато зусиль для переговорів і ухвалення угоди про вихід
2017-2018	3. Переговорний процес	У червні 2017 року Велика Британія та ЄС почали обговорювати деталі угоди про відхід. До березня наступного року «велика частина» угоди була завершена.
2018-2020	4. Угода про вихід	Після ухвалення парламентом Закону про вихід з Європейського Союзу 2018 року, Великобританія офіційно вийшла з ЄС 31 січня 2020 року
2020-2021	5. Перехідний період	Щоб дати час для обговорення та виконання положень нової торговельної угоди, Велика Британія та ЄС прийняли рішення про перехідний період, який тривав з 1 січня 2020 року до 31 грудня 2021 року
2020	6. Переговори про торговельну угоду	За кілька днів до завершення перехідного періоду переговори щодо торговельної угоди відновилися, а 30 грудня 2020 року було підписано Угоду про торгівлю та співпрацю між ЄС і Великобританією. Ця угода, яка замінила собою тимчасову угоду про вільну торгівлю, заклала основу для комерційних зв'язків між Великою Британією та ЄС

Джерело: складено автором за даними [8]

I етап. 23 червня 2016 року у Великій Британії пройшов референдум щодо виходу з ЄС. Гасло кампанії «Вийти» було «Поверни контроль». Набравши 51,9% голосів, або 17,4 мільйона голосів, на референдумі в червні 2016 року перемогла сторона «Вийти», а сторона «Залишитися» отримала

48,1%, або 16,1 мільйона голосів. Проголосувало 72,2% виборців. При цьому наявні помітні регіональні варіації: лише 38% шотландських виборців виступили за Brexit у порівнянні з 53,4% англійських виборців [8].

Результат здивував усіх і сколихнув світові ринки, в результаті чого вартість британського фунта по відношенню до долара впала до найнижчої точки за тридцять років. Наступного дня тодішній прем'єр-міністр Девід Кемерон, який забезпечив проведення референдуму, але був противником виходу Сполученого Королівства із ЄС, оголосив про свою відставку. У липні 2016 року Тереза Мей змінила його на посаді прем'єр-міністра та глави Консервативної партії [8].

II етап. Після референдуму Сполучене Королівство зіткнулося з політичною нестабільністю, зокрема двома загальними виборами та зміною прем'єр-міністрів. Це спричинило затримку процесу Brexit і спонукало до багатьох зусиль для розробки та ухвалення угоди про вихід. У цей час прем'єр-міністр Тереза Мей призначила раптові загальні вибори, і її Консервативна партія перемогла з переважною більшістю. Brexit не отримав чіткого мандату на цих виборах, оскільки Лейбористська партія, основна опозиційна партія, не визначила Brexit як пріоритет у своїй програмі. Щоб керувати процесом Brexit, уряд Великої Британії сформував Департамент з питань виходу з Європейського Союзу (DExEU) у липні 2017 року. Відомий прибічник Brexit Девід Девіс був призначений державним секретарем з питань виходу з ЄС [9].

III етап. Після того, як Сполучене Королівство запустило статтю 50 Договору про Європейський Союз, який розпочав процес виходу з ЄС, у червні 2017 року розпочалися переговорні процедури між Великою Британією та ЄС. Обговорення умов угоди про вихід, яка включала такі питання, як торгівля, митниця, та права працівників, і були метою обговорень. Це були складні дискусії, які тривали кілька років, оскільки обом сторонам було важко дійти згоди щодо важливих моментів. Політичні події у Великій Британії, які включали загальні вибори та зміну прем'єр-міністрів, також вплинули на дискусії [10].

IV етап. Велика Британія та ЄС встановили крайній термін для досягнення угоди про Brexit – жовтень 2019 року, але переговори зірвалися. Угода про вихід набула чинності 31 січня 2020 року після її схвалення ЄС 30 січня 2020 року та Великою Британією 23 січня 2020 року. Кордон з Ірландією, фінансове врегулювання та права громадян були розглянуті в угоді про вихід. З 1 лютого 2020 року по 31 грудня 2020 року Сполучене Королівство увійшло в перехідний період, коли воно продовжувало керуватися законодавством ЄС і було членом Митного союзу та єдиного ринку ЄС. Велика Британія та ЄС змогли домовитися про параметри нової торгової угоди протягом перехідного періоду, і 24 грудня 2020 року було досягнуто остаточної угоди. Тепер Велика Британія може вільно вирішувати власну торговельну політику та укладати угоди з іншими країнами. Політичний та економічний клімат як у Європі, так і в решті світу зазнав різких змін із виходом Великобританії з ЄС [10].

V та VI етапи. Щоб дати собі час для переговорів і введення в дію умов нової торговельної угоди, ЄС і Велика Британія вирішили продовжити перехідний період з 1 лютого 2020 року до 31 грудня 2020 року. Великій Британії дозволили налагодити власну торговельну політику та торгувати з іншими країнами протягом цього часу. Необхідно вказати на кілька наступних важливих аспектів перехідного періоду.

1. Відносини Великобританії та ЄС: торговельні та економічні зв'язки між ними змогли продовжитися, оскільки Великобританія залишалася членом Митного союзу ЄС та єдиного ринку протягом перехідного періоду [11].

2. Переговори щодо торговельної угоди: під час перехідного періоду Великобританія та ЄС працювали над узгодженням деталей нової торговельної угоди, яка встановила б параметри їхньої майбутньої співпраці після завершення перехідного періоду. Офіційні торговельні переговори мали завершитися до кінця жовтня 2020 року [11].

3. Угода про торгівлю та співпрацю між ЄС та Великою Британією: 24 грудня 2020 року після багатьох раундів переговорів Великобританія та ЄС

дійшли згоди щодо цієї торгівлі та співпраці. Після завершення перехідного періоду ця угода замінила тимчасову угоду про вільну торгівлю та заклала основу для торгівлі між Великобританією та ЄС [11].

4. Спільні стандарти та правила: нові стандарти та правила щодо прав працівників, соціальних та екологічних законів, а також митних перевірок були включені до торгової угоди. Метою цих правил було створення справедливого та конкурентного торговельного середовища між Великобританією та ЄС [11].

5. Свобода пересування: громадянам Великої Британії було дозволено жити та працювати в ЄС під час перехідного періоду, але їм потрібна віза, якщо вони мали намір залишитися довше дев'яноста днів [11].

6. Кінець перехідного періоду: 31 грудня 2020 року Сполучене Королівство офіційно завершило свій вихід з ЄС, ознаменувавши кінець перехідного періоду [11].

На вихід Британії з ЄС вплинуло багато факторів, включаючи політичні, економічні та соціокультурні фактори [12].

Питання національного суверенітету було однією з центральних і найбільш суперечливих політичних тем дискусії щодо Brexit. Прихильники Brexit стверджують, що відновлення національних повноважень щодо прийняття рішень є необхідним для збереження фундаментальних елементів британського управління [12].

Прихильники Brexit були стурбовані тим, як закони та правила ЄС вплинуть на британське законодавство. На британські закони безпосередньо впливали директиви та правила ЄС.

Одним із головних політичних моментів розбіжностей була ідея парламентського суверенітету, яка є наріжним каменем конституційної системи Великобританії. Деякі прихильники Brexit вважали, що верховенство парламенту Великої Британії підривається впливом ЄС, особливо через Європейський суд [12].

Імміграція та суверенітет, особливо ідея охорони кордонів, були тісно пов'язані. Через свободу пересування жителів країн-членів ЄС у Великобританії спостерігалось зростання імміграції. На додаток до занепокоєння щодо тиску з боку державного сектору, конкуренції у працевлаштуванні та культурної інтеграції, прихильники Brexit стверджували, що це зменшує здатність Великобританії реалізовувати власну імміграційну політику [12].

Вихід Великобританії з ЄС має низку складних і взаємопов'язаних економічних причин. Одним із ключових економічних аргументів на користь Brexit було бажання Великобританії повернути контроль над своєю торговельною політикою. Беручи участь у Спільній торговельній політиці як член ЄС, Великобританія дозволила ЄС укладати торговельні угоди від імені всіх своїх членів. Прихильники Brexit стверджували, що якщо Велика Британія вийде з ЄС, вона зможе самостійно укладати торговельні угоди, пропонуючи їй більшу гнучкість для створення спеціальних угод, які краще відповідають її економічним цілям [13].

Прихильники Brexit часто ставили під сумнів законодавство ЄС, стверджуючи, що воно надто обтяжливе та обмежувальне для бізнесу. Прихильники Brexit вважали, що Сполучене Королівство матиме більше свободи для створення власної нормативно-правової бази, якщо воно покине ЄС, що може зробити більш сприятливу атмосферу для бізнесу та полегшити вимоги дотримання.

Одним із гострих питань щодо членства ЄС була його фінансова складова. Прихильники Brexit стверджували, що оскільки Велика Британія зробила значний внесок у бюджет ЄС, вихід із союзу звільнить гроші, які можна буде використати всередині країни. Ці грошові виплати, на думку прихильників кампанії «Вийти», перевищували економічні переваги членства в ЄС [13].

Окрім цього прихильники Brexit вважали, що Велика Британія стане більш конкурентоспроможною, коли вийде з ЄС. Прихильники ідеї виходу з

ЄС стверджували, що Велика Британія може спростити закони, сприяти інноваціям і підтримувати підприємництво за межами ЄС, оскільки вона не буде обмежена правилами ЄС. Brexit розглядався ними як можливість надати Великобританії більшу автономію в економічній політиці. Це включало вибір щодо державної допомоги, субсидій і податків, які можна було б зробити на основі національних потреб, а не необхідності дотримання правил ЄС. Деякі прихильники Brexit вважали, що Сполучене Королівство може продовжувати залишатися значним фінансовим центром навіть після виходу з ЄС, запровадивши суворіші банківські правила та менше залежачи від директив ЄС [13].

Соціально-культурні причини виходу Великобританії з ЄС були складними та багатограними, відображаючи різні аспекти британського суспільства та культури. Однією з можливих причини Brexit є ідея прихильників Brexit щодо відновлення Сполученим Королівством почуття національної ідентичності. Велика Британія має унікальну культуру та довгу історію національної гордості, що, можливо, вплинуло на рішення країни покинути ЄС. Деякі прихильники Brexit вважали, що імміграція та ЄС загрожують британській культурі та способу життя. Можливо, це хвилювання про втрату національної ідентичності вплинуло на бажання вийти з ЄС [14].

Прихильники Brexit заявили, що участь Великої Британії в ЄС перешкоджає її управлінню власною культурною політикою, такою як правила, що регулюють медіа та навчальні програми. Вважалося, що вихід із ЄС дозволить країні відновити контроль над вибором, який визначав її культурне середовище. Частина прихильників Brexit висловили занепокоєння з приводу того, що вони сприймають як відсутність демократичної підзвітності в інституціях ЄС. Зокрема, Європейська комісія потрапила під критику за те, що не була обрана, що вважалося демократичним недоліком [14].

Водночас слід проаналізувати негативні наслідки Brexit для Сполученого Королівства в соціально-економічній сфері (рис. 1.1)

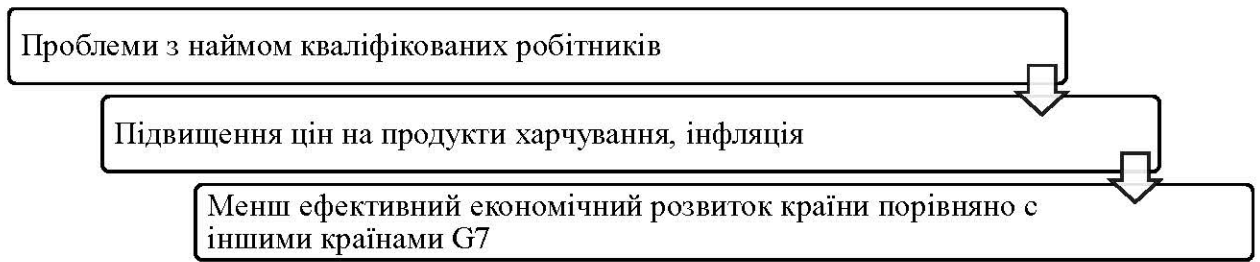

Рисунок 1.1 – Соціально-економічні проблеми Великобританії після Brexit

Джерело: складено автором за даними [15; 16; 17]

Виникли проблеми з наймом кваліфікованих робітників. Набір кваліфікованих працівників з Європейського Союзу залишався складним для фірм через три роки після припинення вільного руху робочої сили, 45% компаній повідомили про труднощі. Велика Британія повинна співпрацювати з ЄС, щоб прискорити оформлення митних документів, запустити торговельну ініціативу для збільшення експорту товарів між Великою Британією та регіональним блоком, а також спростити наймання працівників із ЄС для заповнення їх нестачі [15].

Ще однією проблемою стало підвищення цін на продукти харчування. Brexit спричинив напругу в найбільш важливих для країни комерційних відносинах і послабив вартість фунта, що підвищило вартість імпорту, сприяючи надзвичайно високій інфляції у Британії. Згідно з нещодавнім аналізом, проведеним Лондонською школою економіки, Brexit спричинив майже третину інфляції цін на продовольство у Великій Британії з 2019 року, підвищивши витрати країни на продукти харчування майже на 7 мільярдів фунтів (8,8 млрд дол) [16].

Після виходу Великобританії з ЄС, економіка Великобританії зазнала падіння порівняно з іншими країнами «Групи Семи». Згідно з офіційною статистикою, її економіка скоротилася більше, ніж економіка будь-якої іншої країни G7. У грудні 2022 року Центр європейських реформ опублікував своє дослідження, яке показує, як Brexit вплинув на торгівлю, інвестиції та ВВП у Великобританії. І у цьому дослідженні хоча й думки щодо того, як Brexit

вплине на високі темпи інфляції у Великій Британії, розділилися, з ним пов'язують зростання цін на продукти харчування [17].

Отже, процес Brexit, від референдуму до наступних дискусій, підкреслює, наскільки важливо для всіх залучених сторін мати чітку стратегію та спільне розуміння подальшого розвитку. Економічні, політичні та соціально-культурні фактори вплинули на вибір Великобританії покинути ЄС. Наслідки Brexit виявилися різноманітними та включають в собі проблеми з робітниками, інфляцію, падіння стану економіки порівняно з країнами G7.

1.3 Аналіз Brexit в контексті положень економічних теорій

Міжнародна торгівля базується на теорії порівняльних переваг, створеної такими економістами, як, зокрема, Давид Рікардо. Теорія припускає, що країни можуть отримати вигоду від зосередження на виробництві товарів і послуг, у яких вони є відносно ефективними або мають нижчі альтернативні витрати, а потім торгувати з іншими країнами для придбання інших товарів і послуг. Теоретично всі країни-учасниці можуть побачити підвищення економічної ефективності та рівня життя в результаті цієї спеціалізації та торгівлі [18].

Занепокоєння щодо можливого впливу на порівняльні переваги різних націй було підкреслено невизначеністю щодо регуляторних переваг Brexit. Ринки праці та товарів у Великобританії вже є одними з найменш регульованих в ОЕСР. Відсутність ясності щодо регуляторних переваг від Brexit викликала занепокоєння щодо того, чи будуть ці переваги значними та як вони вплинуть на відносні переваги різних країн [18].

Варто розглянути наслідки Brexit у контексті теорії порівняльних переваг. Brexit призвів до змін нормативних стандартів Великобританії, що може вплинути на порівняльні переваги галузей у Великобританії. Впорядкувавши портове регулювання, Великобританія підвищила свою конкурентоспроможність на міжнародному рівні. Тим не менш, невідомо, чи

приведуть ці модифікації до значного підвищення конкурентних переваг Великобританії [18].

Порушення комерційних зв'язків, насамперед з Європейським Союзом, було одним із прямих наслідків Brexit для Сполученого Королівства. Торгівля Великої Британії з ЄС була значною, і нові торговельні обмеження, митні процедури та нормативні невідповідності, спричинені Brexit, вплинули на постачання продуктів і послуг. Поняття порівняльної переваги, яке стверджує, що чесна та ефективна торгівля приносить користь усім сторонам, було підірвано цим потрясінням. Підприємства у Великобританії сильно постраждали від Brexit; хоча деякі отримали вигоду від нового регуляторного та митного кордону з ЄС, інші зіткнулися з труднощами та вищими витратами. Вплив Brexit на порівняльні переваги різних країн буде різним залежно від того, як кожна галузь адаптується до нової нормативно-правової бази та торгового клімату [18; 19].

Торгові моделі Великобританії змінилися в результаті Brexit, з тенденцією до перенаправлення торгівлі на країни, що не входять до ЄС, та на імпорт ЄС. Коли країни адаптуються до нового торговельного клімату та працюють над зменшенням впливу зростання цін на імпорт, ці зміни в моделях торгівлі можуть вплинути на порівняльні переваги різних країн [20].

Наявність згуртованих і ефективних міжнародних мереж постачання є ще одним припущенням, зробленим в рамках теорії порівняльних переваг. Мережі постачання постраждали від складності та затримок, спричинених Brexit на кордонах. Підтримувати ефективність було важко галузям, які залежали від своєчасного виробництва або складних транскордонних мереж постачання [20].

Відповідно до теорії порівняльних переваг праця є однією з рухомих складових виробництва. Зміни в імміграційному законодавстві та їх можливий вплив на мобільність робочої сили можуть вплинути на конкурентні переваги промисловості Великобританії. Обмеження на вільний рух робочої сили між

Великою Британією та Європейським Союзом було суперечливою темою під час дискусій щодо Brexit.

Теорія імпортозаміщення – це економічна стратегія, спрямована на зміцнення вітчизняних секторів шляхом зниження залежності від імпортованих товарів [21].

Економічна теорія, відома як теорія імпортозаміщення, сприяє збільшенню місцевого виробництва, щоб зменшити залежність країни від промислово розвинутих країн шляхом задоволення більшої частки загального попиту на товари всередині країни. Метою цієї стратегії, якої зазвичай дотримуються країни, що розвиваються, є створення самодостатності шляхом захисту та розвитку нещодавно створених місцевих галузей. Один із типів заміщення імпорту, який зосереджується на заохоченні домашнього виробництва раніше імпортованих товарів, відомий як індустріалізація заміщення імпорту, або ISI [21].

Brexit спричинив створення додаткових перешкод для торгівлі Великої Британії з ЄС, такі як нормативні невідповідності, митні перевірки та змінений доступ до ринку. Ці бар'єри можуть ненавмисно створити середовище, сприятливе для імпортозаміщення, оскільки британські підприємства можуть прагнути зменшити залежність від імпорту з ЄС і шукати внутрішні альтернативи або джерела з інших частин світу. Зміни, пов'язані з Brexit, такі як зміна торговельних угод і підвищення торговельних витрат, можуть змусити компанії переглянути свої плани пошуку джерел. Деякі підприємства можуть досліджувати заміну імпорту шляхом пошуку місцевих постачальників або розширення свого ланцюжка поставок, щоб включити країни, що не входять до ЄС. Ця зміна в динаміці ланцюга поставок може вплинути на конкурентоспроможність промисловості Сполученого Королівства [22].

Хоча це може допомогти місцевим компаніям, імпортозаміщення може також мати негативний вплив на споживачів. Якщо вітчизняні продукти дорожчі або менш різноманітні, ніж імпортовані альтернативи, споживачі можуть

зіткнутися з вищими цінами та обмеженим вибором. Одним із ключових факторів є компроміс між наданням клієнтам доступу до широкого асортименту товарів за розумними цінами та просуванням вітчизняних галузей [22].

Також імпортозаміщення в контексті Brexit взаємодіє з більш загальною глобальною економічною динамікою. Ефективне імпортозаміщення, яке може бути застосоване Великою Британією, може залежати від її економічних зв'язків із країнами, що не входять до ЄС, і результатів успішних торгових переговорів. Поняття імпортозаміщення та наслідки виходу з ЄС тісно пов'язані у випадку Brexit, і довгострокові наслідки залежатимуть від ряду політичних, економічних і стратегічних факторів [22].

Економічні ідеї Адама Сміта, особливо ті, що стосуються міжнародної торгівлі, вільних ринків і поділу праці, можуть бути проаналізовані в контексті дослідження наслідків Brexit. Можливо встановити зв'язок між теоріями Сміта та деякими можливостями та проблемами, які створює Brexit, хоча Brexit є сучасною політичною та економічною реальністю, а його робота значною мірою забезпечила основу для класичної економіки [23].

Теорія Сміта (1). Сміт пропагував вільну торгівлю, підкреслюючи переваги дозволу ринкам функціонувати без надмірного втручання уряду. Він вважав, що підвищення ефективності та багатства стане результатом спеціалізації та необмеженого потоку товарів і послуг [23].

Наслідки Brexit. При цьому слід зазначити, що ідеали Сміта суперечать наслідкам Brexit, зокрема щодо можливості встановлення нових торговельних бар'єрів і змін у торгових партнерствах. Митні перевірки, нормативні розбіжності та посилення тертя в транскордонній торгівлі є одними з додаткових торговельних проблем, спричинених виходом Великобританії з єдиного ринку ЄС і митного союзу [24].

Теорія Сміта (2). Підвищення ефективності, пов'язане з торгівлею, тісно пов'язане з поняттям Сміта про поділ праці, згідно з яким люди спеціалізуються на певних видах робіт, щоб збільшити загальний обсяг

виробництва. Спеціалізація дозволяє економіці виробляти з вищим рівнем продуктивності та з більшою ефективністю [23].

Наслідки Brexit. Зміни в торговельних відносинах Великобританії після Brexit можуть мати наслідки для розподілу праці, особливо в галузях, які були інтегровані в європейські ланцюги поставок. Реконфігурація ланцюгів постачання та можливі збої можуть вплинути на ефективність і продуктивність у певних секторах [24].

Теорія вільної торгівлі наголошує на перевагах вільної торгівлі між державами, яка дозволяє вільний рух товарів і послуг через кордони [25].

Ідея вільної торгівлі, яка сягає своїм корінням у класичну економічну теорію та була помітно підтримана такими економістами, як Девід Рікардо та Адам Сміт, стверджує, що необмежена торгівля між країнами сприяє підвищенню ефективності, взаємним перевагам і загальному економічному прогресу. Ця ідея підкреслює переваги дозволу ринкам функціонувати без надмірного державного втручання, наприклад, скасування тарифів і торгових обмежень [25].

На торгівлю між Великобританією та ЄС вплинув Brexit. Транскордонна торгівля товарами та послугами між Великою Британією та ЄС стала дорожчою після скасування вільного пересування, незважаючи на заяви прихильників Brexit про те, що Велика Британія виграє від виходу з митного союзу ЄС і може проводити відкриту торговельну політику без обмежень протекціоністської політики ЄС. Запровадження «правил походження» та встановлення обмежень і формальностей у двосторонній торгівлі підпадає під сферу компетенції Великобританії [26].

Серйозні перешкоди стоять на шляху амбіцій Великої Британії «повернути контроль» над своєю торговельною політикою. Велика Британія може виграти від виходу з ЄС, але запропоновані домовленості після виходу мають багато недоліків. Значні торговельні перешкоди були встановлені між Великою Британією та її основним торговим партнером, ЄС, у результаті згубного впливу Brexit на торгівлю Великобританії. Brexit мав значний і

постійний негативний вплив на експорт товарів Великобританії, з особливо серйозними наслідками для невеликих компаній. Однак немає доказів різного впливу на експорт Великобританії до ЄС порівняно з експортом в інші країни (табл. 1.4) [26; 27].

Таблиця 1.4 – Аналіз наслідків Brexit в контексті положень економічних теорій

Сфера	Теорія	Наслідки Brexit
Торгові бар'єри та тарифи	Щоб покращити потік продуктів і послуг, прихильники вільної торгівлі наполягають на скасуванні торгових обмежень, таких як тарифи.	Нові торговельні перешкоди спричинені виходом Великої Британії з ЄС, що може підвищувати витрати на бізнес, спричиняти затримки та адміністративні проблеми.
Митні перевірки та нормативні порушення	Вільна торгівля заохочує рух товарів через кордони без обтяжливих митних процедур або неузгоджених правил.	Запровадження нормативних розбіжностей і митних перевірок між Великою Британією та ЄС вплинуло на ланцюжки поставок і знизило ефективність транскордонної торгівлі.
Вплив на інтегровані ланцюги поставок	Підвищення ефективності та спеціалізації є результатом інтеграції глобальних мереж постачання, що стало можливим завдяки вільній торгівлі.	Після Brexit змінилися умови торгівлі, що спонукало до переоцінки інтегрованих ланцюгів постачання. Потенційні збої можуть вплинути на сектори економіки, які мають складну транскордонну взаємозалежність.
Розбіжності в нормативних стандартах	Щоб гарантувати сумісність товарів і послуг, вільна торгівля часто вимагає узгодження регулятивних стандартів.	На доступ до ринку можуть вплинути нормативні відмінності між Великобританією та ЄС, оскільки товари та послуги можуть відповідати різним стандартам, що може вплинути на конкурентоспроможність.
Торговельні переговори та угоди	Країни часто домовляються про торговельні угоди, які зменшують перешкоди та сприяють економічному співробітництву в рамках вільної торгівлі.	Щоб зменшити наслідки виходу з ЄС і домовитися про сприятливі умови торгівлі з різними партнерами, Великобританія укладає нові торговельні угоди.
Секторальні виклики та можливості	Очікується, що галузева спеціалізація на основі порівняльних переваг стане результатом вільної торгівлі.	Залежно від того, як вони пристосовуються до нового торговельного та регуляторного ландшафту після Brexit, певні галузі Великобританії можуть мати як можливості, так і перешкоди.

Джерело: складено автором за даними [27]

Вартість однієї валюти по відношенню до іншої називається обмінним курсом. Моделі, які зосереджуються на реальному обмінному курсі та інших реальних змінних, таких як еластичність і методи поглинання, є одними з теоретичних компонентів валютних ринків і обмінних курсів. Курси валют і ціни поведуться подібно, причому на ринках структурованих активів часто переважає неочікуваний компонент руху цін. Глибше розуміння емпіричних закономірностей у поведінці обмінного курсу та їх наслідків для обмінного курсу має бути передумовою для будь-якої теоретичної моделі визначення обмінного курсу [28].

Паритет купівельної спроможності – це теорія, яка припускає, що в довгостроковій перспективі обмінні курси між двома валютами повинні рухатися до курсу, який вирівнює ціни на ідентичний кошик товарів і послуг у будь-яких двох країнах. Концепція має як довгострокові, так і короткострокові наслідки, і хоча це корисна теоретична основа, реальні фактори часто відрізняються від ППП через різні економічні, політичні та структурні причини. Він розраховується з використанням підходу «кошика товарів», а відносна версія ПКС розраховується за формулою $S=P2/P1$, де S — обмінний курс валюти 1 до валюти 2, $P1$ — вартість товару X у валюті 1, а $P2$ — це вартість того самого товару X у валюті 2 [29].

Щодо наслідків Brexit у контексті моделі обмінного курсу, переговори та імплементація угод щодо Brexit сприяли нестабільності обмінного курсу. ПКС передбачає стабільні обмінні курси в довгостроковій перспективі, а надмірна волатильність може перешкодити процесу адаптації до ПКС. Економічна політика Великобританії змінилася внаслідок Brexit. Рішення щодо фіскальної та монетарної політики можуть змінити динаміку ПКС, впливаючи на процентні ставки, темпи інфляції та курси валют [30].

На коливання валютного курсу істотно впливає довіра інвесторів. На вартість фунта стерлінгів вплинули настрої інвесторів через невизначеність навколо дискусій щодо Brexit та їх наслідків. На паритет купівельної спроможності можуть вплинути зміни в темпах інфляції між Великобританією

та її торговими партнерами. Якщо рівень інфляції у Великій Британії буде відрізнятися від інфляції її основних торгових партнерів, це може вплинути на відносну вартість фунта стерлінгів [30].

Відповідно до теорії паритету відсоткових ставок, різниця у відсоткових ставках між двома країнами має відповідати різниці в їхніх обмінних курсах. Вона передбачає, що різниця в процентних ставках між двома країнами повинна дорівнювати форвардній премії або дисконту в іноземній валюті. Теорія припускає, що якщо ПВС справедливий, не повинно бути можливості для безризикового арбітражу між грошовим і валютним ринками [31].

Brexit мав і продовжує мати наслідки для різних аспектів економіки Великобританії, включаючи процентні ставки та валюту [31].

Згідно з ПВС, зміни в диференціалах процентних ставок повинні призвести до змін обмінних курсів. Якщо процентні ставки у Великій Британії та ЄС відрізнятимуться через фактори, пов'язані з Brexit, це може призвести до коливань вартості британського фунта. Банк Англії скоригував процентні ставки для вирішення економічних проблем, пов'язаних з Brexit. Ці зміни впливають на різницю процентних ставок між Великобританією та такими регіонами, як ЄС. Компанії та інвестори можуть скоригувати свої стратегії хеджування у відповідь на невизначеність Brexit. Зміни в практиці хеджування можуть вплинути на попит на валютні деривативи та вплинути на співвідношення між курсами спот і форвард [31].

Унікальний і безпрецедентний характер Brexit ускладнює прогнозування точних наслідків для ПВС, і учасникам ринку може знадобитися адаптуватися до обставин, що змінюються [31].

Наслідки Brexit для ПВС не обмежуються Великобританією та ЄС, але можуть також мати ширші наслідки для світової економіки, впливаючи на взаємопов'язані фінансові ринки [31].

Важливо зазначити, що хоча ПВС є корисною теоретичною концепцією, різні фактори, включаючи витрати на трансакцію, політичні події та недосконалість ринку, можуть призвести до відхилень від ПВС у

короткостроковій перспективі. Brexit, будучи складною та безпрецедентною подією, створив високий ступінь невизначеності, і наслідки для ІРР залежатимуть від того, як економічні суб'єкти та учасники ринку орієнтуються в ландшафті, що розвивається [31].

Отже, теорія порівняльних переваг вказує на можливість оптимізації виробництва та споживання в умовах відкритого ринку, але наслідки Brexit вимагають ретельного розгляду та адаптації, оскільки змінюється торговельне середовище та структура взаємин. Хоча теорія імпортозаміщення ставить під сумнів переваги міжнародної торгівлі, вона також підкреслює можливі внутрішні можливості та закликає до методичного підходу до зміни економічної політики. Розуміння змін на валютних ринках і потенційних коливань обмінних курсів, які потребують обережного моніторингу та стратегічного управління, стає ключовим у світлі Brexit при розгляді теорії обмінного курсу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

За результатами написання першого розділу кваліфікаційної роботи отримано висновки щодо переваг та недоліків членства держав у регіональних об'єднань на прикладі ЄС, а також щодо Brexit та його наслідків у контексті положень економічних теорій.

1. Визначено, що ЄС є найвдалішим прикладом регіональної економічної інтеграції. Спільний ринок, спільні політики сприяють зростанню економік країн-членів, підвищенню конкурентоспроможності та забезпеченню стабільності в регіоні. Однак у процесах регіональної економічної інтеграції наявні й недоліки, серед яких гіпотетичне послаблення економічної незалежності країн-учасниць регіональних об'єднань, їх фінансові внески та можливі конфлікти інтересів.

2. Встановлено, що вихід Сполученого Королівства з ЄС відбувався поетапно та тривав майже 5 років. Таке рішення, на думку прихильників

Brexit, було обумовлено багатьма причинами, зокрема обтяжливими, на їх думку, європейськими правилами, бажанням відновлення контролю над імміграцією та змінами в культурній політиці, вихід із складу ЄС розглядався ними як можливість укріпити національну ідентичність. Водночас Brexit мав негативні соціально-економічні наслідки, серед яких проблеми з наймом персоналу, інфляція та погіршення економічного стану порівняно з країнами G7

3. Визначено, що наслідки Brexit можна розглянути у контексті економічних теорій. Наприклад, теорія порівняльних переваг свідчить про можливість оптимізації виробництва та споживання в умовах відкритого ринку. Проте, внаслідок Brexit, важливо ретельно вивчити та адаптуватися до змін у торговельному середовищі та структурі взаємин. Теорія валютного курсу в контексті Brexit виявляється ключовою для розуміння змін на валютних ринках та можливих коливань обмінних курсів, що потребує уважного моніторингу та стратегічного управління.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ВПЛИВУ BREXIT НА СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

2.1 Вплив Brexit на міжнародну торгівлю Сполученого Королівства

Як член ЄС Великобританія мала преференційний доступ до найбільшого в світі єдиного ринку, що охоплює понад 500 мільйонів споживачів. Це полегшило вільний рух товарів, послуг, капіталу та людей у країнах-членах ЄС, створивши безперервне торгове середовище. ЄС був важливим торговельним партнером Великобританії в цей період. Значна частина експорту Великої Британії надходила до країн ЄС, і ЄС також був основним джерелом імпорту. Цей тісний економічний зв'язок був підкріплений відсутністю тарифів і зниженням нетарифних бар'єрів на єдиному ринку [32].

Для компаній, які ведуть бізнес за кордоном, відсутність ясності щодо прикордонного контролю, податків на імпорт і нетарифних заходів у майбутніх торгових відносинах Великої Британії викликала значну плутанину [32].

З 1 січня 2021 року торгівля продуктами з Великою Британією зазнала суттєвої трансформації. Наприклад, Великобританія та ЄС тепер мають фізичний кордон, де товари можуть перевірятися, щоб переконатися, що вони відповідають правилам міжнародної торгівлі. До цього ж, якщо продукти не відповідають правилам походження Угоди про торгівлю та співробітництво, імпортні мита все одно можуть накладатися на торгівлю товарами (рис. 2.1) [32].

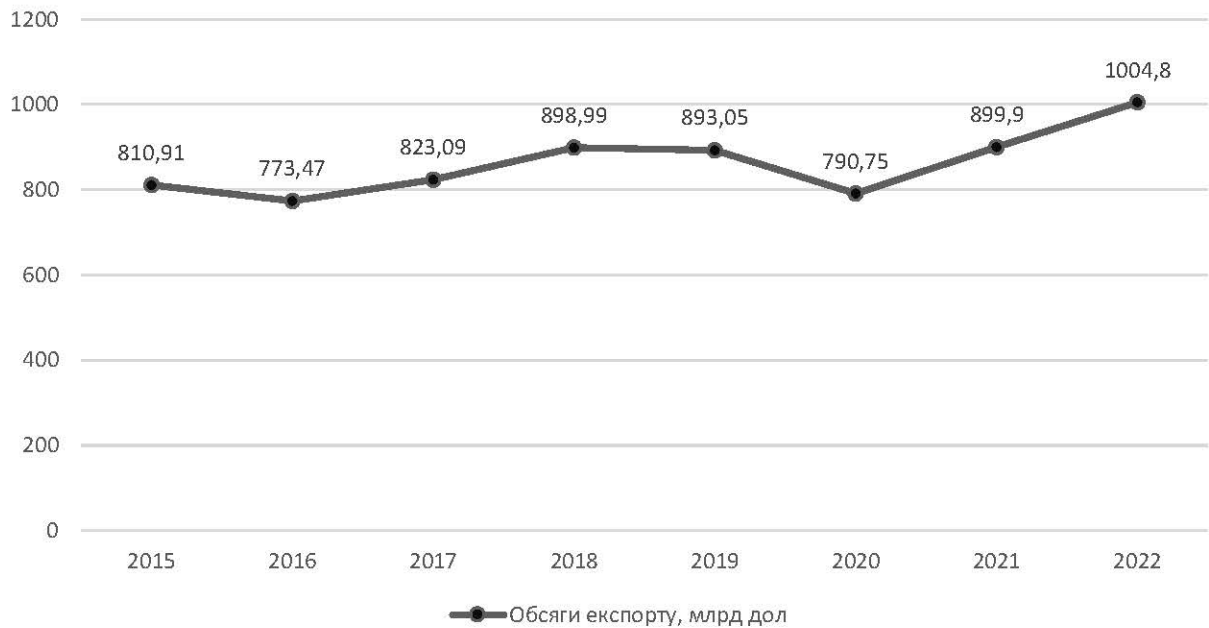

Рисунок 2.1 – Обсяги експорту Великобританії до та після виходу з ЄС (2015-2022 роки), млрд дол

Джерело: складено автором за даними [33; 34]

Можна побачити, що експорт Великобританії за 5 років до виходу з ЄС мав коливання від 773,47 млрд дол (2016 рік) до 898,99 млрд дол у 2018 році. Однак у 2020 році обсяги експорту були найменшими – 790,75 мільярдів доларів. Це відбулося під впливом декількох факторів. У 2019 році весь світ охопила пандемія COVID-19, та через це торгівля між країнами у всьому світі призупинилась. А також у 2020 році Великобританія остаточно вийшла з ЄС та втратила привілеї членства в ЄС (відсутність тарифів та єдиний ринок).

Однак після Brexit Великобританія збільшувала свій експорт, та у 2022 році його обсяг досягнув максимального значення за останні 8 років – 1004,8 млрд дол. З цього рисунку можна зробити висновок, що Brexit не мав негативних наслідків на експорт Великобританії.

Ситуація з імпортом така ж сама, як і з експортом (рис. 2.2)

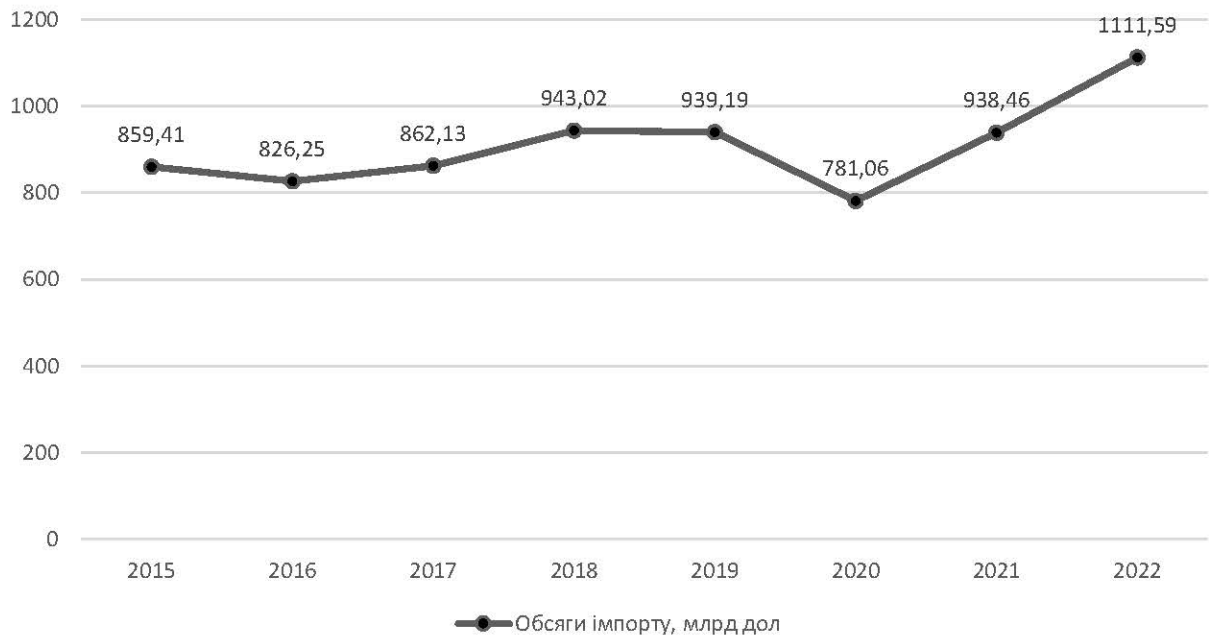

Рисунок 2.2 – Обсяги імпорту Великобританії до та після виходу з ЄС (2015-2022 роки), млрд дол

Джерело: складено автором за даними [33]

За 5 років до виходу Великобританії з ЄС обсяги імпорту Великобританії коливалися від 826,25 млрд дол у 2016 році до 943,02 млрд дол. У 2020 році через ті ж причини товари імпортувалися всього лише на суму 781,06 млрд дол. І наступні два роки імпорт зростав, а вже в 2022 році його обсяги склали 1111,59 млрд дол.

Для аналізу успішності міжнародної торгівлі товарами та послугами країни необхідно розглянути зовнішньоторговельний оборот та торговельний баланс Великобританії. Поняття зовнішньоторговельного обороту країни стосується загальної вартості її експорту та імпорту товарів і послуг. Це найважливіший показник економічної активності країни та її інтеграції у світову економіку.

Поняття балансу країни, зокрема балансу зовнішньоторговельного обороту, відноситься до різниці між загальною вартістю експорту та імпорту товарів і послуг. Торговельний баланс – важливий показник, який визначає рівень збалансованості товарообігу окремої країни або групи країн (рис. 2.3)

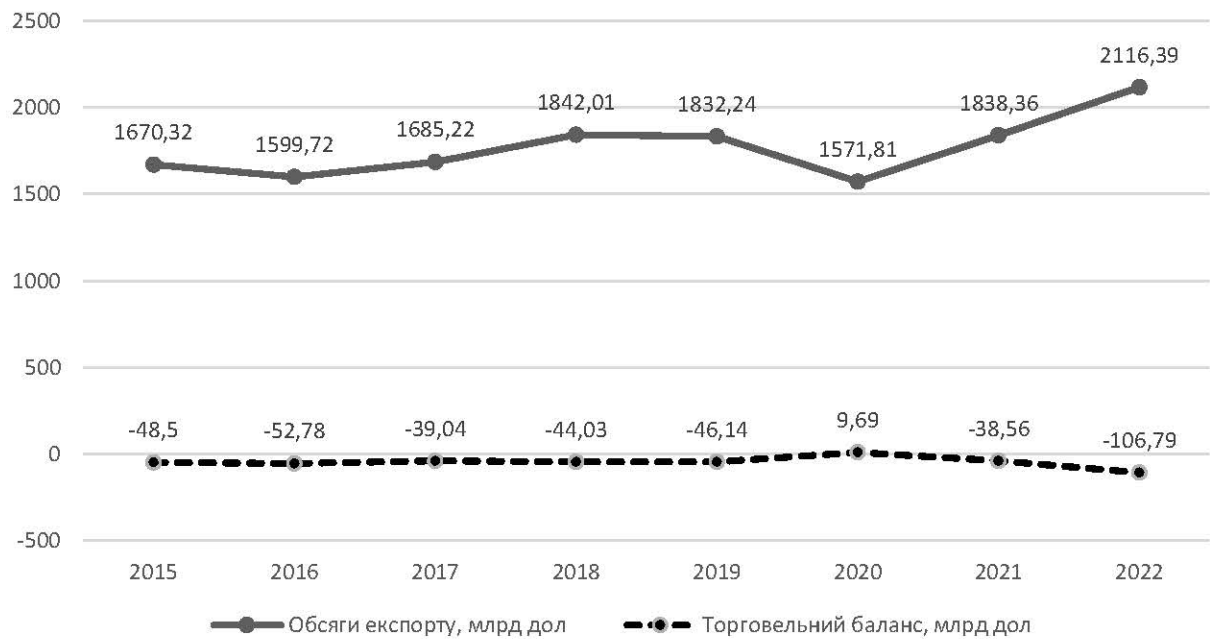

Рисунок 2.3 – Зовнішньоторговельний оборот Великобританії та торговельний баланс до та після виходу з ЄС (2015-2022 роки), млрд дол
Джерело: складено автором за даними [33]

Можна побачити, що зовнішньоторговельний оборот Великобританії повільно зростав з 2016 до 2018 року, відповідно до темпів руху експорту та імпорту. Найменші обсяги торгівлі у період за 5 років до виходу з ЄС були здійсненні у 2016 році – 1599,72 млрд дол, а найбільші у 2018 – 1842,01 млрд дол. Причому такі коливання залежали рівнозначно як від імпорту, так і від експорту. У 2020 році були досягнуті мінімальні обсяги торгівлі – 1571,81 млрд дол, – і це знову відноситься до наслідків пандемії та Brexit. Але наступні два роки торгівля зростала і досягла свого максимуму за останні 8 років – 2116,39 млрд дол.

У той же час сальдо було від'ємним майже всі 8 останніх років. До виходу з ЄС сальдо було негативним майже на одному рівні: воно коливалося від -52,78 млрд дол до -39,04 млрд дол. Це свідчить про те, що Великобританія більше покупала товари та послуги у інших країн, ніж продавала. Але у 2020 році торгівля, звісно, зменшилась, і сальдо стало позитивним. Його показник

був 9,69 млрд дол. Це свідчить про те, що у 2020 році, не зважаючи на фактори, про які було сказано, Великобританія більше доклала зусиль на власне виробництво та продаж своїх товарів і послуг міжнародним торговельним партнерам. Наступні ж два роки сальдо стало знов від'ємним і у 2022 році досягло різниці у 106,79 млрд дол.

Якщо розглядати конкретні країни серед торговельних партнерів за 2 роки, наприклад, до виходу Британії з ЄС, Сполучені Штати є найбільшим експортним ринком Великої Британії, становлячи трохи менше 5% усього британського експорту в 2018 році (рис. 2.4)

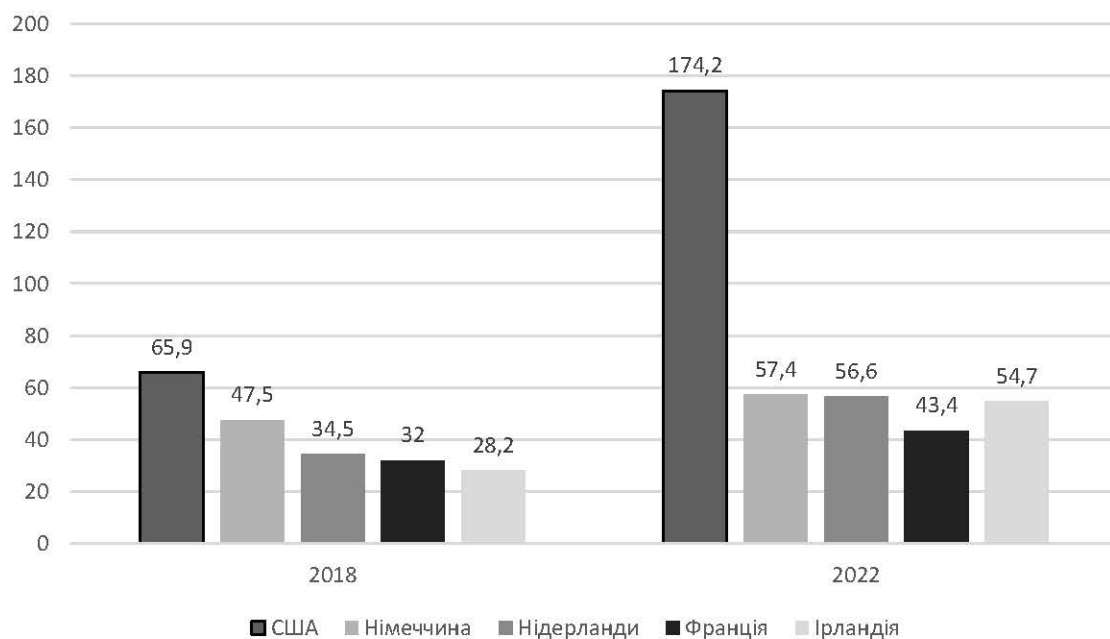

Рисунок 2.4 – Топ-5 країн за експортом за два роки до та через 2 роки після Brexit, млрд дол

Джерело: складено автором за даними [35]

У США Великобританія експортувала на суму 65,9 млрд дол у 2018 році. Німеччина у той же час на другому місці: ця країна експортувала на суму 47,5 млрд дол. Нідерланди (34,5 млрд дол), Франція (32 млрд дол) та Ірландія (28,2 млрд дол) займають відповідно 3, 4 та 5 місце серед провідних торговельних

партнерів за експортом із США у 2018 році. Можна побачити, що чотири із п'яти експортних партнерів є країнами-членами ЄС.

Через два роки відбувся Brexit, і експортними партнерами залишилися ті ж самі країни. На рисунку можна побачити, що експортна торгівля у 2022 році з США збільшилась більше ніж у два рази. Тобто США стала головною країною-партнером Великобританії – обсяги експорту у 2022 році склали 174,2 млрд дол. З цього можна зробити висновок, що вихід Великобританії з ЄС майже ніяк не вплинув на торговельних партнерів за експортом з цієї країни.

Але для повного аналізу торговельних партнерів Великобританії слід розглянути головних партнерів за імпортом також (рис. 2.5).

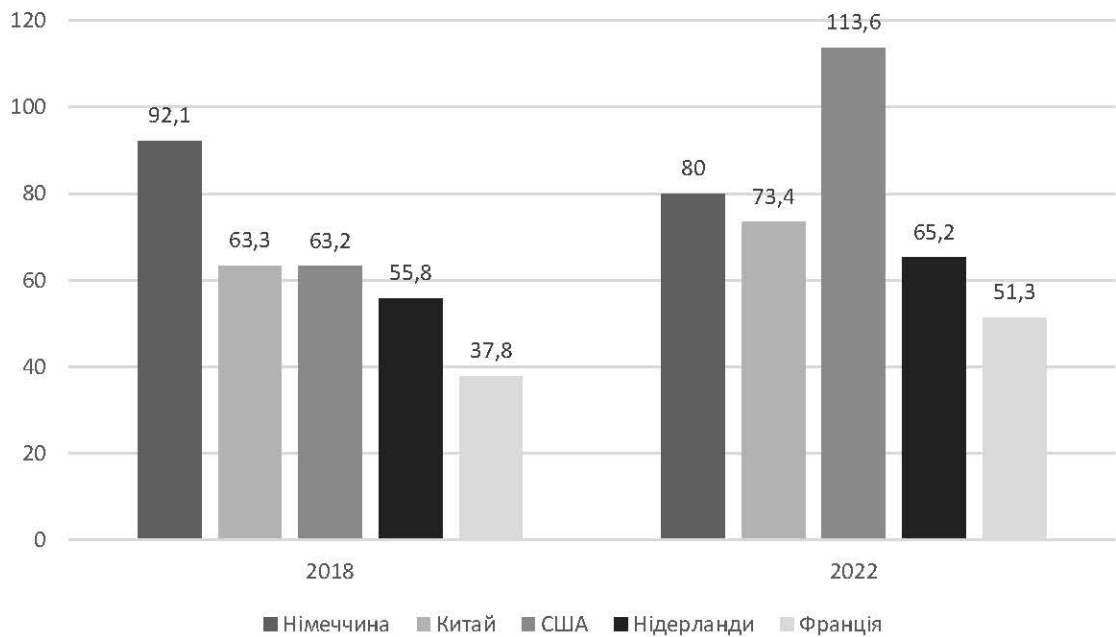

Рисунок 2.5 – Топ 5 країн за імпортом за два роки до та через 2 роки після Brexit, млрд дол

Джерело: складено автором за даними [33]

До списку країн, до яких Великобританія експортувала свої товари, додалися також Китай, а з топ-5 пішла Ірландія. У 2018 році, тобто за 2 роки до Brexit, Великобританія найбільш всього імпортувала товари та послуги з Німеччини. Обсяги імпорту склали 92,1 млрд дол. Далі майже на одному рівні

на другому та третьому місці за імпортом знаходились Китай та США – 63,3 млрд дол та 63,2 млрд дол відповідно. Після них на четвертому та п'ятому місці – Нідерланди (55,8 млрд дол) та Франція (37,8 млрд дол).

Через два роки після Brexit, тобто у 2022 році, перше місце серед країн, з яких Великобританія імпортувала товари та послуги, посідає США. Обсяги імпорту – 113,6 млрд дол. А далі у топ-5 країн за імпортом Німеччина (80 млрд дол), Китай (73,4 млрд дол), Нідерланди (65,2 млрд дол) та Франція (51,3 млрд дол)

Аналізуючи обидва рисунки, можна сказати, що після виходу з ЄС Великобританія збільшила двосторонню торгівлю з країною, яка не належить до цього об'єднання, – США. Інші країни, які є членами ЄС, продовжують торгувати з Великобританією навіть після виходу з ЄС, окрім Німеччини, імпорт з якої зменшився у 2022 році порівняно з 2018 роком.

Після впровадження ТСА експортерам було важко дотримуватися підвищених вимог до документів для підтвердження відповідності стандартам ЄС, що призвело до різкого скорочення експорту Великобританії до країн ЄС. Після Brexit відбулося невелике відновлення експорту товарів Великобританії до ЄС, який згодом вирівнявся з експортом до країн, що не входять до ЄС [36].

Через два роки після підписання ТСА Британська торгова палата провела дослідження понад 1100 підприємств, і 77% із них, які торгували з ЄС, заявили, що угода не допомогла їм розширити чи збільшити продажі. Більше половини компаній заявили, що їм важко адаптуватися до нових правил експорту продукції (45% – послуг) [36].

Для аналізу впливу Brexit на міжнародну торгівлю Великобританії необхідно розглянути експорт та імпорт товарів та послуг як з країнами, які є членами ЄС, так і з не членами ЄС до виходу з ЄС – у 2018 році (рис. 2.6).

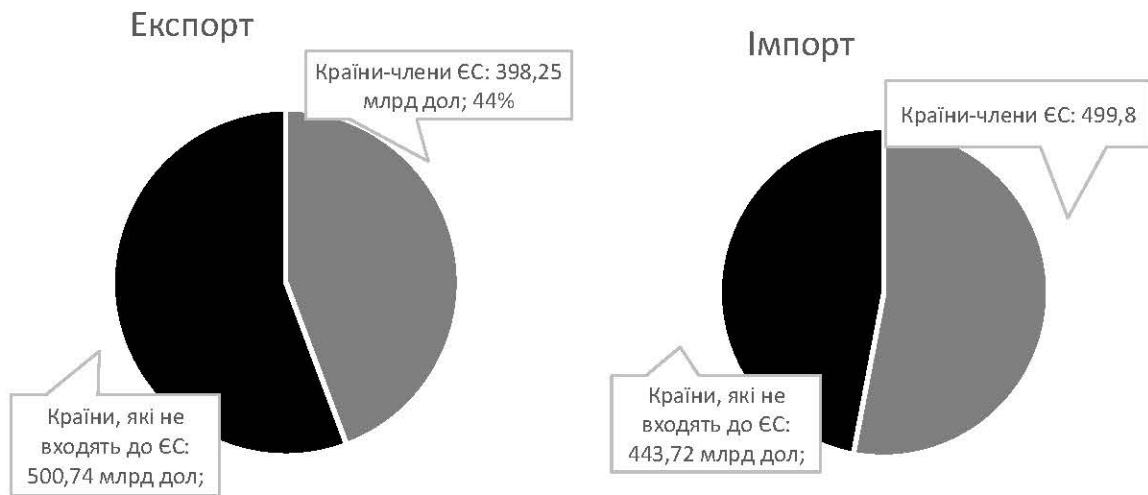

Рисунок 2.6 – Експорт та імпорт Великобританії з країнами, які входять та не входять в ЄС, 2018 рік

Джерело: складено автором за даними [37]

У 2018 році експорт Великобританії до країн-членів ЄС складав 44%, а до країн, які не входять до регіонального об'єднання – 56%. У той же час імпорт Великобританії у 2018 році здебільшого був з країн-членів ЄС – 53%.

У 2022 році ситуація з міжнародною торгівлею Великобританії зазнала невеликих змін (рис 2.7)

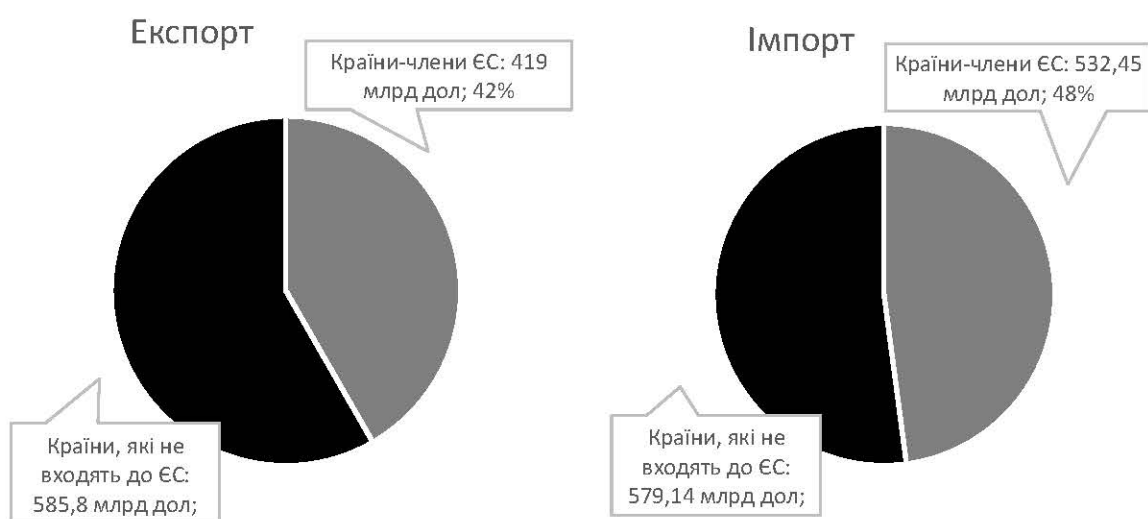

Рисунок 2.7 – Експорт та імпорт Великобританії з країнами, які входять та не входять в ЄС, 2022 рік

Джерело: складено автором за даними [37]

Можна побачити, що експортна торгівля Великобританії з країнами-членами ЄС склала 42% від загального експорту цієї країни, в той час як інші 58% складає експорт з країнами, які не належать об'єднанню. Щодо імпорту, то частка імпорту з країн-членів ЄС у 2022 році склала 48%, а з країнами, які не входять у ЄС, – 52%.

Отже, аналіз експорту та імпорту Сполученого Королівства, а також торгівельного балансу показали, що зовнішньоторговельна діяльність Великобританії після виходу з ЄС виявилася стійкою та успішною, не дивлячись на виклики попередніх років. Хоча ЄС залишається важливим торговельним партнером, особливо для експорту, зазначається значне збільшення обсягів торгівлі з США після виходу з ЄС. У 2018 році значна частина експорту спрямовувалася до країн-членів ЄС, але після Brexit ця частка зменшилася. Щодо імпорту, частка країн-членів ЄС також зменшилася, а імпорт з країн поза ЄС зростає. Це свідчить про зміни в географії торгівлі Великобританії та можливе прагнення до диверсифікації торговельних зв'язків після виходу з ЄС.

2.2 Вплив Brexit на розвиток фінансового сектору Сполученого Королівства

Після референдуму про Brexit у 2016 році сектор фінансових послуг у Великій Британії, який робить значний внесок у ВВП країни, почав функціонувати в економічному середовищі, яке різко змінилося. Вплив Brexit на розвиток фінансового сектора Великобританії був значним і багатограним [38].

Сполучене Королівство стикається з проблемами реформування внутрішньої інституційної структури фінансової політики після перенесення повноважень регуляторних узгоджень на національний рівень. Існує значний тиск для активного регуляторного узгодження, щоб підтримати продовження доступу Великобританії до ринку ЄС [38].

Вибір Великої Британії розірвати зв'язки з ЄС, особливо в галузі фінансових послуг, викликав невизначеність. Це була сфера, в якій Велика Британія традиційно відігравала важливу роль. Перше занепокоєння стосувалося переміщення великих кількостей фінансових компаній до інших європейських регіонів, втрати «паспортних прав» і зміни правил [39].

Незважаючи на ці занепокоєння, сектор продемонстрував надзвичайну наполегливість, уміло долаючи ці перешкоди. Незважаючи на те, що вихід із ЄС, безсумнівно, призвів до суттєвих змін, фінансова індустрія продовжувала бути гнучкою, постійно змінюючись, щоб адаптуватися до цих обставин [39].

Британські банки, які ведуть транскордонний бізнес з ЄС, брали участь у надзвичайно складних проектах трансформації Brexit із широким спектром результатів. До них входять встановлення нових операційних і трансакційних процедур, отримання необхідних дозволів місцевих регуляторів, встановлення зв'язків із новими постачальниками ринкової інфраструктури (які можуть працювати над власним проектом трансформації), переміщення працівників на нові місця та розробка нових договорів з постачальниками [40].

Банки Великобританії взяли до уваги заяви Європейського банківського управління та Європейського центрального банку під час реорганізації місцевих організацій ЄС. У жовтні 2017 року ця інституція опублікувала висновок, який охоплював кілька тем, важливих для відповідних органів у ЄС: процедура авторизації; еквівалентний доступ для надання інвестиційних послуг (безпосередньо або через установу); затвердження внутрішньої моделі; внутрішнє управління та управління ризиками; а також вирішення питань та схем гарантування вкладів [40].

Лондонський ринок страхування є головним світовим центром страхування спеціальних і комерційних ризиків. Традиційно велика частина цього бізнесу була з клієнтами в Європі [40].

Brexit створив значні перешкоди для міжнародної торгівлі фінансовими послугами, що призвело до постійного відтоку фінансової діяльності, робочих місць і бізнесу з Лондона. Фінансові послуги були в центрі уваги уряду

Великої Британії, які прагнуть прискорити розвиток і конкурентоспроможність, починаючи з 2016 року. Але це породило очікування, які набагато вищі, ніж те, що може задовольнити британський уряд. Незважаючи на труднощі, індустрія фінансових послуг у Великій Британії все ще міцна та здорова, і деякі проблеми, спричинені Brexit, можливо вирішити [38].

Страхова галузь, яка включає брокерів і страховиків, розпочала важливі проекти, щоб переконатися, що вони зможуть продовжувати працювати в ЄС після Brexit без паспортних привілеїв, подібно до інших галузей фінансових послуг [41].

Brexit призвів до зміни моделей іноземних інвестицій у Великій Британії, з меншою кількістю європейських працівників, які прибувають до країни, і збільшенням внутрішньогрупових позик британських компаній своїм іноземним дочірнім компаніям [42].

Інвестиції, зроблені з-за меж країни для створення нових дочірніх компаній, розвитку вже існуючого бізнесу або викупу місцевих фірм, називаються прямими іноземними інвестиціями або ПІІ. Єдиними країнами, які залучають більше ПІІ, ніж Великобританія, є США та Китай. Оскільки ПІІ, як правило, сприяють підвищенню продуктивності, що, у свою чергу, підвищує виробництво та прибутки, більшість країн віддають перевагу ПІІ. Завдяки тому факту, що іноземні компанії часто більш продуктивні та платять більшу заробітну плату, ніж вітчизняні компанії, ПІІ приносять пряму користь суспільству [42].

Однак ПІІ також мають непрямі переваги, оскільки місцеві підприємства можуть вивчати нові управлінські та технологічні ноу-хау від іноземних компаній, часто через ланцюги поставок транснаціональних корпорацій. Крім того, менеджери можуть відчувати більший тиск з боку конкуренції, щоб досягти кращих результатів у результаті ПІІ [42].

Численні змінні впливають на розташування та інвестиції підприємств. Більш багаті та великі ринки зазвичай приваблюють більше компаній, які

хочуть бути поруч зі своїми клієнтами. Велика Британія є бажаним місцем для прямих іноземних інвестицій через її надійну правову систему, адаптивні ринки праці та високоосвічену робочу силу, незалежно від її членства в ЄС. Однак, навіть після коригування цих додаткових змінних, членство в ЄС, ймовірно, все одно мало ефект, оскільки воно знижує витрати на торгівлю та інвестиції (рис. 2.8) [42].

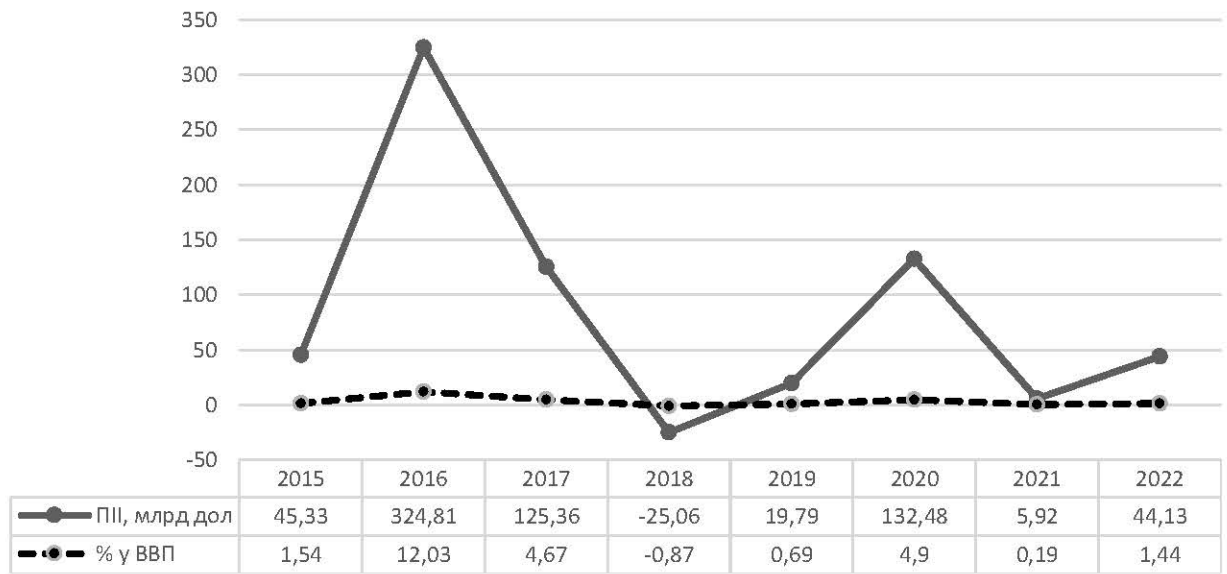

Рисунок 2.8 – Обсяги ПІІ Великої Британії та їх відсоток у ВВП країни, 2015-2022 роки

Джерело: складено автором за даними [43]

Можна побачити, що у період з 2015 по 2022 роки найбільший потік прямих іноземних інвестицій був у 2016 році: їх обсяг склав 324,81 млрд дол, що становило 12,03% у ВВП. Та, навпаки, найменший, навіть негативний, потік був у 2018. Тоді показники ПІІ склали -25,06 млрд дол.

Негативні потоки, які виникають, коли відтік інвестицій перевищує приплив, можуть бути спричинені різними факторами, включаючи вилучення інвестицій, погашення зобов'язань, корпоративні дивіденди, що перевищують зареєстрований дохід, або збиткову бізнес-операцію [42].

Однак інші країни інвестували у Великобританію навіть коли відбувався Brexit. У 2020 потік прямих іноземних інвестицій знов різко зріс до 132,48 млрд дол, що склало 4,9% у ВВП. Після виходу з ЄС у 2021 році ПІІ у

Великобританію зменшились до 5,92 млрд дол, а наступного року знов збільшилися до 44,3 млрд дол, і це склало 1,44% у ВВП.

ППІ можуть зменшуватися щонайменше з трьох причин:

1. Багатонаціональні корпорації мають складні ланцюги поставок і значні витрати на координацію між їхніми головними офісами та місцевими філіями. Перебування на єдиному ринку робило Великобританію привабливою експортною платформою для транснаціональних компаній, оскільки вони не несуть потенційно великих витрат через тарифні та нетарифні бар'єри при експорті до решти країн ЄС [42].

2. Існують численні витрати на координацію та складні ланцюги поставок для транснаціональних корпорацій між їх головним офісом і регіональними офісами. Керувати ними стало важче, коли Великобританія вийшла з ЄС [42].

3. Невизначеність щодо характеру майбутніх перспектив у торгівлі між Великобританією та ЄС також, ймовірно, перешкоджатиме ППІ. Наприклад, компоненти підпадають під різні закони та ціни; і внутрішньофірмові переміщення персоналу ускладнилися із посиленням міграційного контролю [42].

Міжнародна асоціація ринків капіталу має свою штаб-квартиру в Лондоні з поважної причини – місто вже давно служить головним центром діяльності на ринках капіталу за межами Сполучених Штатів і часто просуває регуляторні ініціативи [41].

Тому не дивно, що збереження статус-кво в максимально можливій мірі, ймовірно, в інтересах кожного, принаймні на даний момент. Регуляторна база ринків капіталу ЄС фактично була підтримана Великою Британією, тому юридичні проблеми, такі як питання емітентів, тепер здебільшого вимагають внесення змін до документів, щоб відобразити юридичні нюанси, а не введення значних структурних змін [41].

Тим не менш, деякі сектори постраждали сильніше, ніж інші: наприклад, андеррайтери, розташовані у Великобританії [41].

Брокерам та дилерам в ЄС знадобляться різні ліцензії, якщо вони хочуть просувати свій продукт на ринок ЄС, і всі основні гравці вже впорядкували це за допомогою місцевих дозволів для дочірніх компаній в ЄС. Паспортизація проспектів, дозволених в одній юрисдикції для використання в іншій, є іншою справою. Ті, хто продає акціонерні товари, зіткнуться з найскладнішими перешкодами, оскільки їм знадобиться проспект емісії, затверджений Великобританією та ЄС, якщо вони хочуть отримати доступ до широкого роздрібного ринку. Щоб гарантувати доступ до програм купівлі активів по всій Європі, емітентам облігацій також було б доречно створити фінансові дочірні компанії в ЄС [41].

Європейський центральний банк є найбільшим покупцем облігацій. З цієї причини емітенти облігацій повинні прагнути бути кваліфікованими для програм купівлі облігацій Європейського центрального банку. Це допоможе продати більше облігацій, оскільки інвестори довірятимуть продукту, а також це допоможе з ціноутворенням і забезпеченням. Емітенти, розташовані у Великобританії, які бажають залучити капітал у євро, ймовірно, повинні створити фінансову компанію в ЄС, щоб переконатися, що вони відповідають вимогам [41].

Рішення про Brexit створило нові можливості на додаток до викликів. Хоча це складне питання, можливість нормативного розходження з нормами ЄС дає Великій Британії шанс створити нормативну базу, яка найкраще відповідає її власним потребам. Мета полягає в тому, щоб забезпечити нормативну базу, яка буде привабливою для міжнародних інвесторів, залишаючись при цьому конкурентоспроможною. Сектор фінансових послуг у Великій Британії ще деякий час буде формуватися завдяки цьому ретельному балансуванню [39].

Brexit прискорив рух індустрії фінансових послуг у бік цифровізації. Порухення звичайних моделей функціонування призвело до більшої залежності від цифрових платформ і технологій. Незважаючи на те, що ця зміна була зумовлена обставинами, вона може надати сектору фінансових

послуг Великої Британії конкурентну перевагу у світі, який швидко змінюється, і де фінансові технології та цифрові фінанси стають все більш важливими [39].

Вихід Великобританії з ЄС може призвести до зміни географічного фокусу. Відносини з ринками за межами ЄС, зокрема ринками, що розвиваються в Азії та Африці, будуть зміцнюватися завдяки цьому. Завдяки новим торговим та інвестиційним перспективам ці місця пропонують величезні можливості для розвитку індустрії фінансових послуг Великобританії [39].

Отже, наслідки Brexit для банків Сполученого Королівства виявилися значущими, зокрема через втрату привілеїв, пов'язаних із членством у ЄС. Змінені умови торгівлі та нові фінансові обмеження вимагають від банків адаптації стратегій та оптимізації ділових процесів. ПП Великобританії до та після Brexit також піддалися перетворенням. Зміни в регулюванні та структурі фінансового сектору вплинули на динаміку інвестиційного середовища. Завдяки усвідомленню нових ризиків і можливостей, компанії відстежують нові тренди та пристосовують свої стратегії.

2.3 Британський ринок праці та міграція після Brexit

Brexit, який відбувся у 2020 році, визначив новий етап у розвитку британського ринку праці та визначив нові правила для міграції. Різноманітність галузей промисловості, включаючи виробництво, послуги, фінанси та інформаційні технології, визначає британський ринок праці. Це відкриває можливості для роботи за різними спеціалізаціями та рівнями. Уряд зобов'язаний гарантувати стабільність ринку праці та зниження рівня безробіття. У цьому контексті дуже важливими є соціальні ініціативи, навчання та розвиток персоналу. До Brexit основними галузями безробіття у Великобританії були вказані на рисунку 2.9.

Рисунок 2.9 – Галузі з найвищим рівнем безробіття Великобританії
Джерело: складено автором за даними [44]

Ці галузі мали найвищий рівень безробіття після референдуму і до виходу Великобританії з ЄС (2016–2020). Вплив Brexit на ці галузі був значним, оскільки це вплинуло на здатність Великобританії залучати іноземних працівників, що сприяло дефіциту навичок у певних секторах. Референдум про Brexit і пандемія також спричинили уповільнення зростання зайнятості в ЄС, оскільки багато громадян ЄС вважали менш привабливим працювати у Великобританії (рис. 2.10) [44].

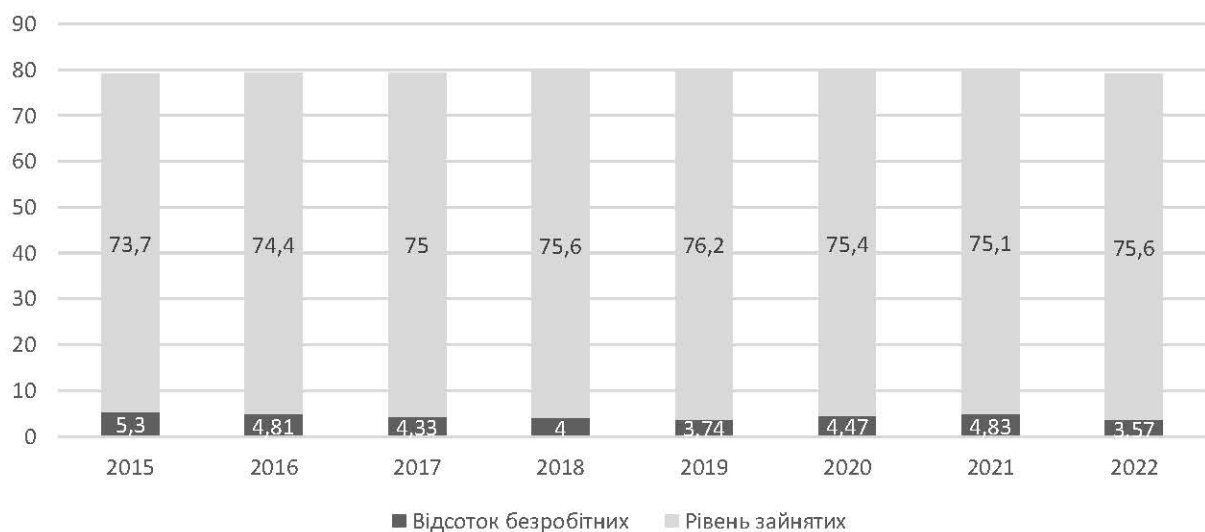

Рисунок 2.10 – Рівень безробіття серед населення Великобританії
2015-2022 рр., %

Джерело: складено автором за даними [45; 46]

За 5 років до виходу Великобританії з ЄС рівень безробіття серед населення поступово зменшувався до 2019 року, та став мінімальним від населення (3,74%). Після Brexit він почав збільшуватись до 4,83% у 2021 році, а у 2022 рівень безробіття досяг мінімального показника за останні 8 років – 3,57%. При цьому рівень зайнятості населення всі 8 років тримався в діапазоні 70-80%. Можна зробити висновок, що Brexit не мав значного впливу на ринок праці Великобританії.

Галузі, які найбільше залежали від працівників з країн ЄС, мали найбільше зростання кількості вакансій у Великій Британії та найсуворіші ринки праці, але в тих же галузях також спостерігалось швидке відновлення попиту з боку галузей, які найбільше постраждали від епідемії. У другій половині 2021 року у Великій Британії надходило кілька повідомлень про нестачу робочої сили, що вплинуло на різноманітні професії від водіїв вантажівок до готельного та медперсоналу. Спочатку здавалося, що галузі та професії, які найбільше залежали від робочої сили з ЄС до епідемії, були єдиними, де помітно зросла кількість вакансій; це може бути через зменшення кількості доступних працівників із ЄС. Обмеження на ринку праці також сильніше вплинуло на ці галузі [36].

Це може свідчити про зниження ефективності пошуку роботи в певних секторах через невідповідність талантів і галузевих невідповідностей між шукачами роботи та роботодавцями. Результати опитування підкреслили наслідки Brexit: 15% британських роботодавців вказали на відсутність робочої сили з країн ЄС як причину їхніх труднощів з наймом працівників [36].

Це було особливо помітно в таких галузях, як послуги з розміщення та харчування, де до епідемії працював великий відсоток громадян ЄС. Тим не менш, оскільки громадяни країн ЄС були непропорційно зайняті в галузях із інтенсивним контактом, у яких під час карантину було найбільше скорочення зайнятості, ці сектори також найбільше постраждали від епідемії. Крім Brexit, швидке відновлення споживчого попиту після пандемії також може бути причиною різкого збільшення кількості вакансій і жорсткого ринку праці,

оскільки компаніям у цих галузях було важко знову найняти раніше звільнених працівників [36].

У період з 2021 по 2022 рік середня заробітна плата зросла на 5,6%. Згідно з даними Управління національної статистики (ONS), за останні десять років середня зарплата у Великобританії зросла. У 2022 році середня зарплата становила 33 061 фунт стерлінгів для тих, хто працює повний робочий день порівняно з 27 615 фунтів стерлінгів у 2015 році (рис. 2.11)

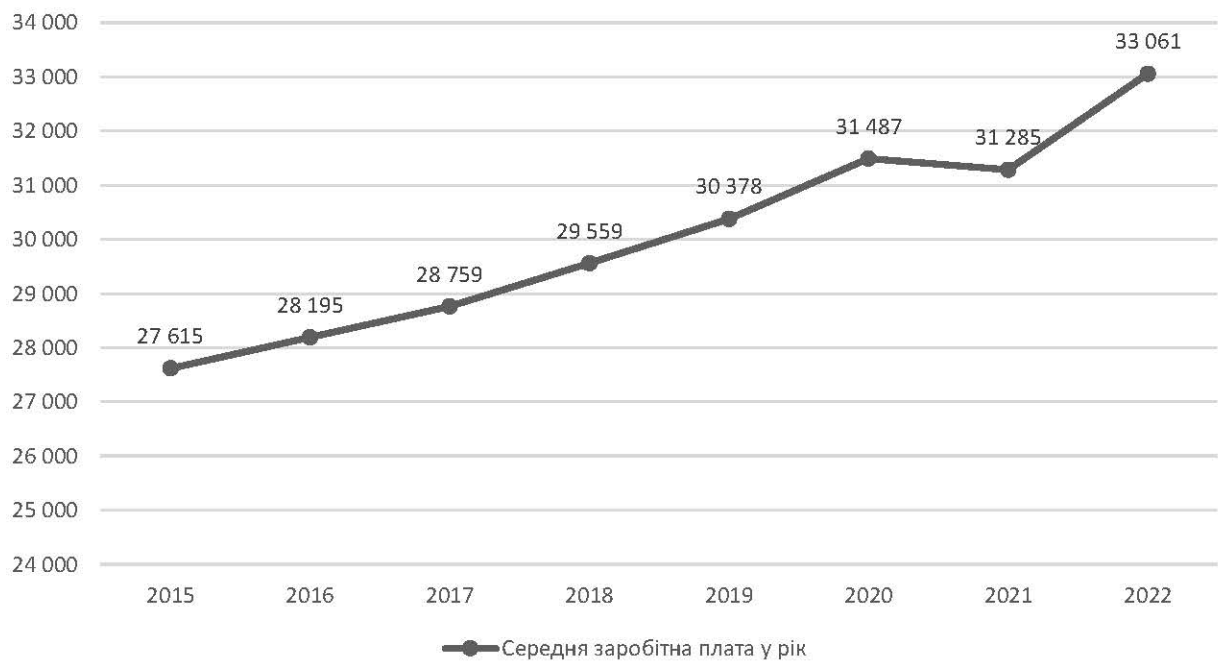

Рисунок 2.11 – Середня заробітна плата штатних співробітників за рік у Великобританії за останні 8 років, фунт стерлінгів

Джерело: складено автором за даними [46]

Останні дослідження стверджують, що Brexit позитивно вплинув на середню зарплату у Великобританії. Економісти пояснюють це репресіями уряду проти нелегальної імміграції та тиском на фірми, змушуючи їх платити більше за низькокваліфіковані посади, які раніше обіймали європейці [47].

Протягом останніх 10 років населення Сполученого Королівства неухильно зростало (рис. 2.12)

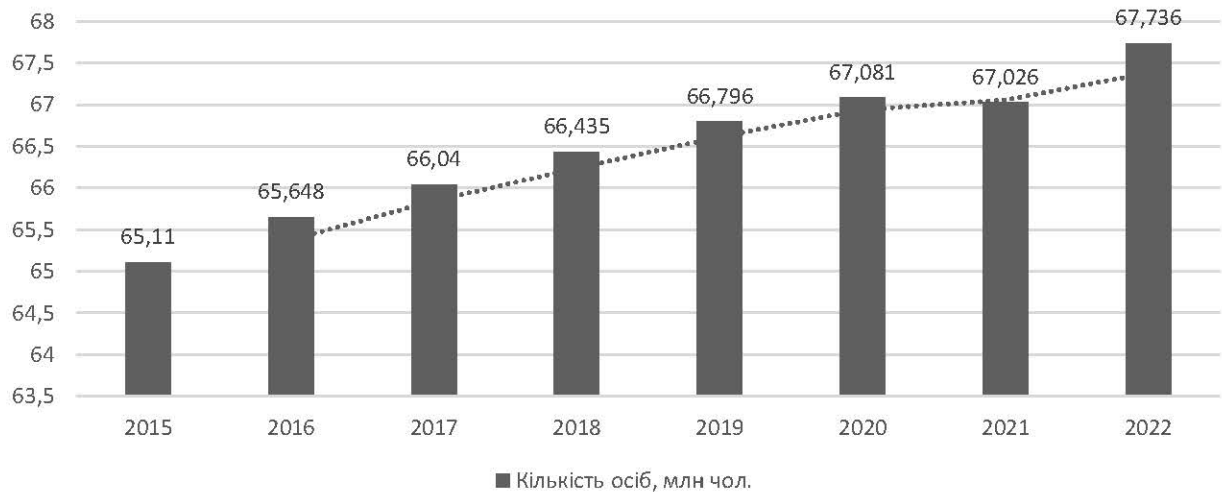

Рисунок 2.12 – Населення Великобританії у 2015-2022 роках, млн осіб
Джерело: складено автором за даними [46]

За даними Управління національної статистики, населення Великобританії в середині 2022 року оцінювалося в 67,7 мільйонів, що на 2,6 мільйона більше населення в середині 2015 року [46].

За всіма сценаріями очікується, що населення Сполученого Королівства старітиме та стане більш етнічно різноманітним, але з різними темпами змін [45].

Обмеження на імміграцію призвело до зростання зарплат для низькокваліфікованих професій, що позитивно вплинуло на зарплати у Великобританії в результаті Brexit. Виходячи з заробітку на повний робочий день по всій країні, середня погодинна оплата у Великобританії становила 16,30 фунтів стерлінгів у 2023 році [48].

Широко розповсюдженим показником загального обсягу міграції у Великобританії є чиста міграція. Він враховує як тих, хто в'їжджає, так і вибуває з країни. Це допомагає зрозуміти, як міграція впливає на зростання населення, особливо з огляду на те, що багато іммігрантів у Великобританії не залишаються на час свого перебування [48]

Проте показник чистої міграції не позбавлений недоліків. Наприклад, він не надає багато інформації про те, хто приходить і йде, або які їхні

наслідки. Велика Британія унікальна тим, що вона вирішує обговорювати рівень міграції переважно в політичних дебатах, використовуючи чисту міграцію як основний показник [48].

У населенні Сполученого Королівства менша частка іноземного населення у порівнянні з населенням Австралії, Канади чи Нової Зеландії. Наприклад, частка людей, які народилися за кордоном, у населенні Австралії більш ніж удвічі перевищує частку Великобританії. Порівняно з Португалією, Італією та більшістю країн Східної Європи, Великобританія має більший відсоток населення, яке народилося за межами країни [49].

У 2022 році чиста міграція була аномально високою, зокрема через російсько-українську війну (рис. 2.13)

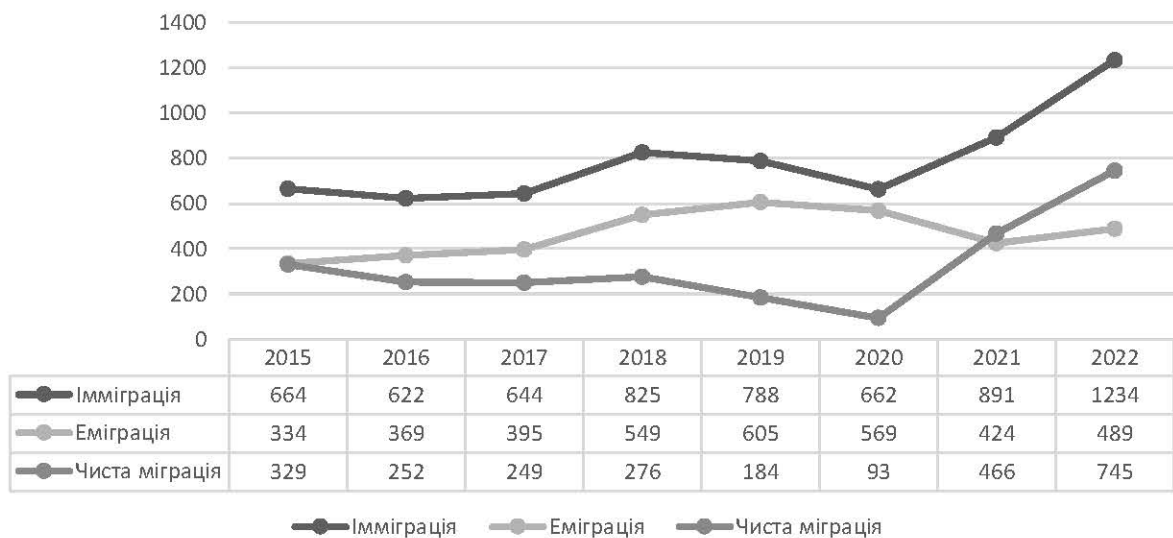

Рисунок 2.13 – Обсяги міграції у Великобританії, тис. осіб, 2015-2022 рр.

Джерело: складено автором за даними [46]

Збільшення кількості громадян країн, які не входять до ЄС, що в'їжджають до Великобританії, стало головним фактором, що спричинив зростання чистої міграції в цілому. Протягом 2010-х років чиста міграція з-за меж ЄС неухильно зростала, досягнувши 184 000 у 2019 році. Епідемія спричинила її тимчасове зниження у 2020 році, але згодом вона різко зросла до 745 000 у 2022 році.

Це стало наслідком різкого зростання кількості іммігрантів з країн, які не входять до ЄС, які в'їжджають до Великобританії (рис. 2.14)

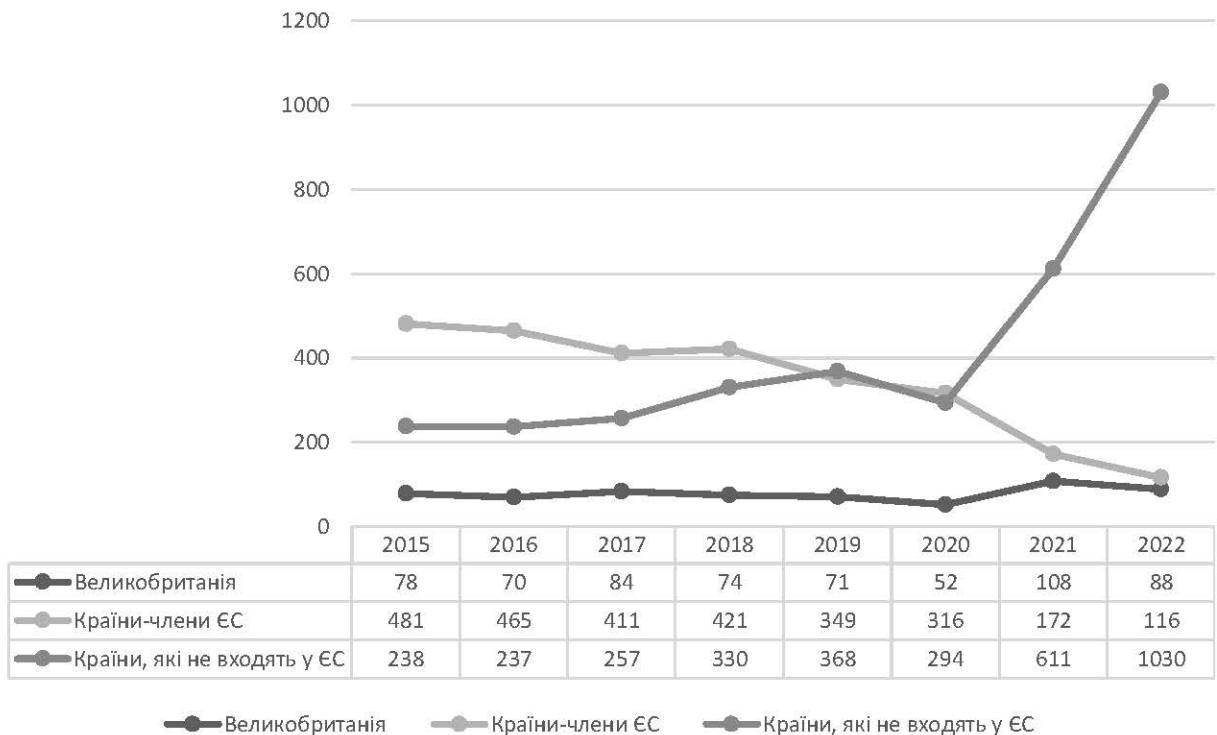

Рисунок 2.14 – Обсяги імміграції у Великобританію за регіонами, тис. осіб, 2015-2022 рр.

Джерело: складено автором за даними [46]

Якщо розглядати іммігрантів з країн-членів ЄС, то з 2015 року їхня кількість впала з 481 000 осіб до 316 000 осіб у 2020 році. Після завершення процесу Brexit їхня кількість стала рекордно мінімальною у 2023 році – 116 000 осіб.

У 2022 році було 1 030 000 довгострокових відвідувачів з-за меж ЄС, що більш ніж у 2,5 рази перевищує 368 000, зареєстрованих у 2019 році (за рік до виходу Великобританії з ЄС) [49].

Згідно з висновками ONS, існує три основні причини зростання імміграції з країн, які не є членами ЄС у 2022 році на 662 000 осіб порівняно з 2019 роком:

1. Іноземні студенти та їхні родичі становлять найбільшу категорію (43%), яка пояснює таке зростання. Сполучене Королівство має чіткий план збільшення та диверсифікації набору іноземних студентів. Також можливо, що відновлення прав на роботу після закінчення навчання після Brexit збільшило привабливість країни для іноземних студентів [49].

2. Переселення біженців і шляхи отримання гуманітарних віз спричинили додаткові тридцять відсотків зростання довгострокової міжнародної міграції [49].

3. Кваліфіковані працівники: на тих, хто приїжджає з метою працевлаштування, особливо на кваліфікованих працівників та їхніх утриманців, припадає 24% зростання довгострокової імміграції з 2019 року до 2022 року. Провідним зростанням став сектор охорони здоров'я та догляду. Імміграційна система після Brexit не тільки відповідає за зростання кваліфікованої робочої сили, але також існує більша потреба в людях, які раніше мали право на отримання віз за попередньою системою, наприклад, медсестрах і лікарях [49].

Останнім часом імміграційне законодавство стало предметом суперечок у кількох країнах, у тому числі у Великій Британії. Уряд Сполученого Королівства запровадив нову політику з наміром посилити заходи щодо тих, хто в'їжджає в країну без необхідних документів або дозволу, у відповідь на зростаюче занепокоєння щодо нелегальної імміграції. Наслідки цих нових імміграційних правил є далекосяжними, впливаючи не лише на компанії та інших потенційних роботодавців, а й на нелегальних іммігрантів та їхні родини [50].

По-перше, було запроваджено нову систему охорони кордону, яка значно ускладнила нелегальний в'їзд до країни. Ця система, яка охоплює як наземний, так і морський рівні в'їзду до Великобританії, називається електронними кордонами.

Йдеться про ідентифікацію будь-кого, хто намагається в'їхати без дійсного паспорта чи візи, використовуючи біометричні дані, такі як

програмне забезпечення для розпізнавання обличчя. Для осіб, які законно в'їжджають в країну, перевірки також будуть суворішими [50].

Також Велика Британія має намір розширити кількість місць утримання під вартою, які використовуються для розміщення нелегальних іммігрантів, і запровадити новий метод для прискорення їхньої депортації в безпечну «третю країну». Це включає пришвидшення судових процесів у ситуаціях, пов'язаних із постановами про депортацію, і пришвидшення термінів розгляду для шукачів притулку.

Уряд Сполученого Королівства пообіцяв ввести суворіші правила щодо компаній, які використовують працівників без документів. Якщо виявиться, що ці правила порушуються, роботодавцям загрожують суворі покарання, можливо, навіть тюремне ув'язнення [50].

Особи, які незаконно в'їхали до Великої Британії після проїзду через «безпечну третю країну», як-от Греція, матимуть менше прав згідно з імміграційними правилами, ніж раніше. Це пов'язано зі спостереженнями судової системи Великобританії щодо частоти позовів і апеляцій, поданих іноземними громадянами, які не мають необхідного дозволу на перебування в країні. Це може призвести до втрати часу та, можливо, грошей, що призведе до відкладення судового розгляду. Нові правила імміграції для незареєстрованих іммігрантів у Великобританії зосереджені, зокрема, на наступних цілях:

- гарантувати надання справжнього захисту та підтримки особам із законними потребами з метою забезпечення ефективності та справедливості;
- припинення несанкціонованого в'їзду осіб до Великобританії [50].

Отже, рівень безробіття у Великобританії за останні 8 років неоднорідно коливався. Середня заробітна плата зростала протягом останніх 8 років, що свідчить про певний економічний розвиток. Населення Великобританії також збільшилося, особливо через міграцію з країн поза ЄС, що відзначається різким зростанням чистої міграції після тимчасового спаду у 2020 році через епідемію.

Узагальнюючи, можна визначити, що Brexit суттєво вплинув на міграційні та ринкові аспекти у Великобританії, викликаючи зміни у кількості та структурі праці та міграційних потоків у країні.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

За результатами написання другого розділу кваліфікаційної роботи отримано висновки щодо впливу Brexit як на міжнародну торгівлю Сполученого Королівства, так і на фінансовий сектор, а також на ринок праці та міграцію.

1. Проаналізовано обсяги експорту та імпорту Великобританії до та після Brexit, де відбувся значний розклад у торговельних показниках. Обсяги експорту переживали коливання протягом п'яти років перед виходом з ЄС, однак після Brexit, особливо у 2022 році, експорт та імпорт значно зріс та досяг максимального значення за останні 8 років. Експорт до США зріс більше ніж у два рази після виходу Великобританії з ЄС, зробивши США головним експортним партнером. Імпорт також збільшився, але залишається високим з Німеччиною на чолі.

2. Досліджено, що вихід Сполученого Королівства з Європейського Союзу вплинув на різні субгалузі, такі як банки, страховий ринок та міжнародна торгівля фінансовими послугами. Незважаючи на ці труднощі, індустрія фінансових послуг продовжує адаптуватися та зберігати свою конкурентоспроможність, знаходячи інноваційні рішення та гнучкі стратегії для подолання нових викликів після Brexit. Вплив Brexit на моделі іноземних інвестицій у Великій Британії проявився у зміні структури ПІІ, зменшенні кількості європейських працівників та збільшенні внутрішньогрупових позик. Незважаючи на ці труднощі, Великобританія залишається привабливим місцем для ПІІ завдяки надійній правовій системі та висококваліфікованій робочій силі.

3. Встановлено, що Brexit суттєво вплинув на розвиток британського ринку праці та правила міграції. Хоча деякі галузі, особливо ті, що сильно залежали від робочої сили з країн ЄС, відчули наслідки, ринок праці у цілому підтримав стабільність, а рівень безробіття не виявив істотного збільшення, що свідчить про резильєнтність та адаптивність економіки. За останні десять років середня зарплата у Сполученому Королівстві зросла.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТА ПІСЛЯ BREXIT

3.1 Сценарії економічного розвитку Сполученого Королівства після Brexit та розробка рекомендацій

Саме у сфері торгівлі наслідки Brexit мають бути найбільш помітними, оскільки це була найбільш чітка та пряма причина великих торговельних бар'єрів, які знову були встановлені між Великою Британією та її найбільшим торговим партнером – ЄС. Основним результатом стало значне зниження показників торгівлі Великобританії. За даними Управління з питань бюджетної відповідальності, «торговельна інтенсивність» Великобританії, або торгівля у відсотках від ВВП, різко знизилася. Цей спад був більшим, ніж у інших розвинених країнах [51].

Можливо три основні макроекономічні сценарії для Великобританії в умовах Brexit:

- швидке економічне відновлення (реалістичне, але оптимістичне очікування);
- поступове відновлення економічного розвитку (базовий еталонний сценарій GLA Economics);
- повільне відновлення економіки (можливий негативний сценарій) [51].

Ці сценарії не завжди включають найкращий курс дій для політики, а також не представляють єдині можливі результати для економіки. Скоріше вони залежать від оцінок, заснованих на багатьох фундаментальних презумпціях. Основна увага поточних оновлених сценаріїв змінюється на більш загальні питання щодо стійкості до шоків і підтримки політики, тоді як попередні оновлення зосереджувалися на реагуванні системи охорони здоров'я на COVID-19 та відповідній економічній допомозі [51].

Базовий сценарій, в рамках якого йдеться про поступове повернення до економічного зростання, є сценарієм 2. Цей сценарій є більш обережним щодо темпів зростання з другої половини 2023 року, у світлі швидкого відновлення з 2022 року. Оскільки інфляція досягла свого 40-річного максимуму, реальні доходи домогосподарств скоротяться, а споживчий попит, певно, сповільниться. Відповідно до базового прогнозу, економіка продовжуватиме спостерігати помірне зростання на початку 2024 року. Однак не варто очікувати повної рецесії за цим базовим сценарієм [51].

Проблема вартості життя може особливо вплинути на домогосподарства з низьким рівнем доходу в Лондоні. Згідно з деякими даними, ціни в Лондоні зростають швидше, ніж в інших місцях. Тим не менш, той факт, що середній дохід у Лондоні вищий, ніж у Великій Британії в цілому, і що опитування показують, що лондонці тепер менш розчаровані, все ще є важливим для макроекономічної оцінки. Однак це не означає, що подальше відновлення буде простим. Сектори, які працюють з клієнтами, ймовірно, зіткнуться з серйозними труднощами в кількох наступних кварталах. Крім того, прогнози показують, що знадобиться 10 років, щоб виробництво в Лондоні досягло рівня, який відповідає моделі до пандемії та Brexit [51].

Одним із можливих позитивних сценаріїв є швидке відновлення економіки. У цьому сценарії припускається, що оскільки багатші сім'ї витрачають більше своїх чистих заощаджень, вищі сукупні доходи Лондона порівняно з рештою Великобританії забезпечують захист від інфляції. Ступінь підтримки фіскальної політики, який є зараз і є достатнім для значного захисту сукупних доходів, допомагає в цьому. Окрім цього, очікується, що попит на робочу силу залишиться стабільним завдяки незмінно оптимістичному діловому духу, що означає, що посилення макрополітики не завадить відновленню зайнятості. Зростання попиту збільшує виробництво та зайнятість, що, у свою чергу, стимулює більш потужні інвестиції фірми та значною мірою пом'якшує середньостроковий спад виробництва, який спостерігався за базовим сценарієм [51].

Можливий наслідок, сценарій 3, полягає в тому, що Лондон увійде в рецесію пізніше цього року. Домогосподарства з найнижчими доходами найбільше постраждають від впливу на фактичні доходи. Однак домогосподарства з нижчим рівнем доходів також мають тенденцію витратити більшу частину свого доходу, тому це може бути важливим для картини попиту в цілому. Однак, оскільки глобальний інфляційний тиск продовжує зростати, Банк Англії змушений прийняти активну стратегію посилення монетарної політики, незважаючи на уповільнення ВВП. Підприємства відкладають плани щодо працевлаштування та інвестицій перед обличчям ослаблення попиту, підвищення ставок фінансування та зростання цін на ресурси. Є серйозні економічні збитки в результаті рецесії та повільного середньострокового зростання, деякі з яких тривають протягом тривалого часу, оскільки підприємства руйнуються та втрачаються робочі місця [51].

Авторські рекомендації щодо досягнення / уникнення даних сценаріїв наведено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Авторські рекомендації в контексті сценаріїв

Номер сценарію	Характер сценарію	Рекомендація, щоб досягти / уникнути такого сценарію
Сценарій 1	Позитивний	Щоб збільшити споживчий попит, треба посилити фіскальні стимули для стимулювання витрат, особливо спрямованих на громадян із низьким та середнім доходом. Зберігати низькі процентні ставки, щоб стимулювати витрати та інвестиції домогосподарств та компаній. Інвестувати в інфраструктурні ініціативи, які сприяють зайнятості та економіці.
Сценарій 2	Базовий	Витрати на інфраструктуру мають потенціал для підвищення зайнятості та економіки. Також це може підвищити продуктивність і конкурентоспроможність. Програми підвищення кваліфікації та перепідготовки можуть допомогти робочій силі, особливо в галузях, які працюють із замовниками та переживають труднощі.

Продовження табл. 3.1

Сценарій 3	Негативний	Продовжувати активно стежити за інфляційними розвитками, враховуючи також ризики, пов'язані із зайнятістю та економічним зростанням. Співпрацювати з іноземними партнерами для обміну досвідом та отримання допомоги під час нестабільної ситуації у світовій економіці.
------------	------------	---

Джерело: побудовано автором

Дані Управління національної статистики вказують на те, що замість різкого зниження торгівлі Сполученого Королівства з ЄС як товарами, так і послугами, які означають прості торговельні моделі впливу Brexit, торгівля товарами була загалом слабкою, а торгівля послугами тримається добре. Також немає багато доказів того, що експорт Великобританії до ЄС зазнає шкоди, відмінної від експорту за межі ЄС. Однак це не змінює того, що менші підприємства постраждали більше [46].

Цьому є можливі, хоча й не до кінця неперевірені, пояснення. З одного боку, традиційні моделі торгівлі не повністю враховують вплив Brexit на участь Великобританії в міжнародних ланцюжках поставок. Тим не менш, сильна позиція Великої Британії у таких галузях, як консалтинг, де торговельні обмеження мінімальні, а епідемія фактично допомогла нормалізувати дистанційне надання послуг, відображається на потужності її експорту послуг (рис. 3.1) [27].

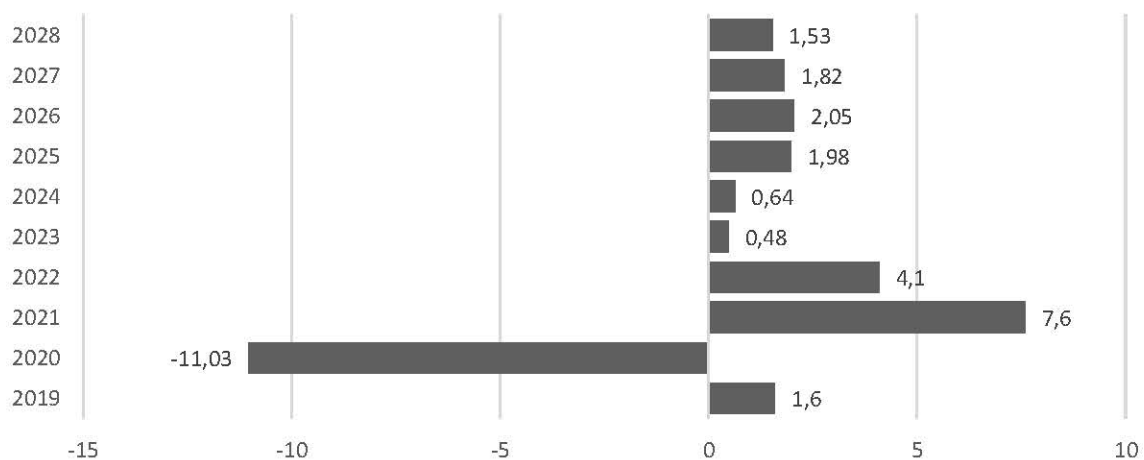

Рисунок 3.1 – Приріст ВВП Сполученого Королівства за останні 5 років та прогноз на майбутні 5 років, % порівняно з минулим роком

Джерело: складено автором за даними [52]

На рисунку можна побачити, що, не дивлячись на вихід з ЄС, ВВП Великобританії буде повільно зростати на 1-2% наступні 5 років.

Що стосується імміграції, то після Brexit Велика Британія застосовуватиме ті самі стандарти до заявників з ЄЕЗ та Швейцарії, як і до осіб, які прибувають з третіх країн, насамперед дозволяючи в'їзд працівникам вищої та середньої кваліфікації, які заробляють щонайменше 30 000 фунтів стерлінгів на рік (якщо немає дефіциту робочої сили в певному секторі) [53].

Сильними сторонами Великобританії є висока зайнятість, потужні університети та дослідження, а також кілька інноваційних галузей; слабкими є низькі рівні та темпи зростання продуктивності, низькі технічні навички та регіональна нерівність. Тому уряд визнав необхідність нової стратегії та виклав деякі важливі елементи такої [54].

Сполучене Королівство вирішило зосередити інвестиції в навички, інновації та інфраструктуру як свою стратегічну відповідь. Зокрема, уряд планує скоротити регіональні розриви, підвищити загальну продуктивність і зробити всі райони країни привабливими для життя шляхом впровадження широкомасштабної програми капітальних інвестицій у широкосмуговий зв'язок, дороги, потяги та міста. Уряд відклав частину цього як «Фонд підвищення рівня» у розмірі 4,8 мільярда фунтів стерлінгів, який буде додано до Фонду спільного процвітання, Фонду міст і Фонду Хай-стріт [54].

Що стосується навичок, урядова стратегія передбачає реформування учнівства, яке в основному базується на коледжах і діє з 2017 року [54].

Уряд Сполученого Королівства надає пріоритетне значення дослідженням та інноваціям, щоб зміцнити потенціал країни у сфері послуг високої вартості. Уряд поставив високу мету для інвестицій у науково-дослідні розробки, як державних, так і комерційних, досягти 2,4% від ВВП до 2027 року.

Паралельно з цим діють інші програми, наприклад програма, спрямована на підвищення стандартів управління малими та середніми

підприємствами, що є головним чинником у варіаціях продуктивності між націями.

Крім того, економічну стратегію уряду слід розглядати як таку, що містить тверді зобов'язання щодо швидкої декарбонізації, такі як цілі до 2035 і 2050 років і нормативні графіки для поступової відмови від викидів вуглецю в окремих галузях. Комплексне стратегічне вирішення труднощів, пов'язаних із майбутнім десятиліттям, могло б включати всі вищезазначені елементи [54].

Проте План також має й недоліки. Наприклад, він не визнає, що витрати на торгівлю з ЄС зросли через Brexit, і, як наслідок, він не оцінює вплив цього розвитку та не забезпечує необхідного галузевого пріоритету для майбутніх рішень щодо торговельної політики [54].

Покращення якості робочої сили не є основним напрямком урядових ініціатив; немає значущої взаємодії з економікою щодо того, як ширше поділити добробут між сім'ями чи між регіонами. Після значного скорочення інвестицій в освіту розробляються плани підвищення кваліфікації робочої сили Великобританії. Незважаючи на те, що уряд має намір збільшити державні інвестиції до найвищого рівня за останні сорок років, слабкі інвестиції приватного сектора, які становлять більшість виробничого капіталу, не заохочуються активно, окрім короткострокових заходів [54, с 67].

Отже, існує три основних макроекономічних сценарії, які в рамках яких прогнозується подальший економічний розвиток Сполученого Королівства: базовий, негативний і позитивний.

Щоб забезпечити стійкий економічний розвиток, важливо продовжувати інвестувати в інфраструктуру, підтримувати споживчий попит тощо. Прогнозований приріст ВВП Великобританії за наступні 5 років свідчить про повільне зростання на рівні 1-2% на рік, що вказує на виклики та можливі ризики, пов'язані з процесом Brexit.

3.2 Перспективи міжнародного економічного співробітництва Сполученого Королівства після Brexit

Після виходу з ЄС Сполучене Королівство та ЄС уклали Угоду про торгівлю та співробітництво. Особливості співробітництва в таких сферах, як торгівля товарами та послугами, цифрова торгівля, інтелектуальна власність, державні закупівлі, авіація та автомобільний транспорт, енергетика, рибальство, координація соціального забезпечення, правоохоронна та судова співпраця у кримінальних справах, тематична співпраця та участь у програмах ЄС викладено в Угоді. Вона підтримується положеннями, які гарантують чесну торгівлю та дотримання основних прав [55].

Угода про торгівлю та співпрацю виходить за рамки звичайних угод про вільну торгівлю та пропонує міцну основу для підтримки давньої кооперації та співпраці, навіть якщо вона жодним чином не дорівнюватиме рівню економічної інтеграції, який існував, коли Великобританія була державою-членом ЄС [55].

Угода про торгівлю та співробітництво набула чинності 1 травня 2021 року після підписання 30 грудня 2020 року та введена в дію 1 січня 2021 року. Угода пропонує нульові тарифи та нульові квоти для будь-яких продуктів, які відповідають відповідним нормам походження [55].

Щоб підтримувати високий рівень захисту в таких сферах, як охорона навколишнього середовища, боротьба зі зміною клімату та ціноутворення на викиди вуглецю, соціальні та трудові права, прозорість оподаткування та державна допомога, а також ефективне правозастосування всередині країни, обов'язковий механізм вирішення спорів і здатність обох сторін вжити коригувальні дії, обидві сторони взяли на себе зобов'язання забезпечити надійні рівні «умови гри» [55].

Хоча доступ до ринку менший, ніж доступ до Єдиного ринку, угода забезпечує безперервне та стійке повітряне, автомобільне, залізничне та морське сполучення. Вона містить положення, які гарантують справедливий

умови для конкуренції між операторами ЄС і Великобританії, захищаючи трудові права, права пасажирів і безпеку транспортування [55].

Щодо енергетики, угода пропонує нові рамки для торгівлі та взаємозв'язку, забезпечуючи прозору та справедливую конкуренцію в таких сферах, як правила безпеки на шельфі та виробництво відновлюваної енергії [55].

Ряд прав для громадян Великобританії та громадян країн ЄС має бути забезпечений угодою про співробітництво у сфері соціального забезпечення. Це стосується громадян Великобританії, які працюють у країнах ЄС, подорожують туди чи переїжджають туди після 1 січня 2021 року, а також резидентів країн ЄС, які працюють у Великобританії [55].

Нарешті, угода дозволяє Великій Британії продовжувати брати участь у багатьох ключових програмах ЄС на 2021–2027 роки (якщо Велика Британія зробить фінансовий внесок у бюджет ЄС), включаючи Horizon Europe [55].

Оскільки згідно з угодою про вільну торгівлю, торгівля тепер менш вартісна, тому що не можна вводити додаткові податки чи квоти. Однак це не виключає перспектив тарифів у майбутньому. Було прийнято нові правила, що стосуються продуктів тваринного походження, разом із посиленими стандартами перевірки товарів. ТСА не розглядає наслідки виходу Великобританії з єдиного ринку ЄС, включаючи можливі наслідки для контрактів і юрисдикції суду Великобританії [56].

До Brexit Велика Британія була зобов'язана брати участь у будь-якій торговій угоді, яку укладав ЄС, оскільки вона була державою-членом ЄС. Велика Британія уклала понад 40 угод із 70 країнами після виходу з ЄС, а також змогла перенести угоди з 63 із 70 країн [56].

Велика Британія домовилася про свою першу торговельну угоду після виходу з ЄС за допомогою пакту про Австралію. Фермери у Великій Британії попередили, що вони втратять роботу, якщо недорогий імпорт знизить їхню ціну. Уряд Великої Британії твердо наголошує, що угода включає галузеві гарантії [57].

У жовтні 2020 року була укладена угода з Японією. Вона першою відійшла від чинної торгової угоди ЄС. У червні 2021 року було оголошено про угоду, яка розширює попередню домовленість Великобританії з Норвегією, Ісландією та Ліхтенштейном (табл. 3.2) [57].

Таблиця 3.2 – Топ-5 країн, з якими Великобританія підписала/майже підписала Угоду про торгівлю станом на 2022 рік

№	Країна/регіон	Стан угоди	Розмір торгівлі станом на 2022 рік, млн фунтів стерлінгів
1	Ісландія та Норвегія	Попередня заява на угоду	56325
2	Швейцарія	Повна Угода про торгівлю	53551
3	Японія	Повна Угода про торгівлю	27703
4	Канада	Повна Угода про торгівлю	26309
5	Туреччина	Попередня заява на угоду	25737

Джерело: складено автором за даними [58]

На початку 2022 року почалися переговори з Індією, але домовленості досі не досягнуто. Також Сполучене Королівство попросило приєднатися до чинного торговельного пакту, який включає одинадцять країн Тихоокеанського регіону. До кінця 2022 року уряд мав намір приєднатися до Всеосяжної та прогресивної угоди про Транстихоокеанське партнерство [57].

28 лютого 2022 року країна уклала контракт із Новою Зеландією. Маючи менш ніж 0,2% усієї торгівлі з Великобританією, Нова Зеландія не є основним комерційним партнером. Хоча контракт навряд чи матиме значний позитивний вплив на економіку Великобританії, він може збільшити кількість новозеландської м'ясної сировини, що продається там [59].

З точки зору Великої Британії, угода про вільну торгівлю з Новою Зеландією дотримувалася тієї ж логіки, що й угода з Австралією, враховуючи, що Австралія та Нова Зеландія є членами СРТРР, відкриваючи двері для вступу до СРТРР [59].

Прогнозується, що товарообіг між Великобританією та Новою Зеландією зросте на 41%. Очікується, що угода збільшить імпорт товарів із

Великобританії, включаючи машини, автомобілі та ліки, а також покращить ВВП Нової Зеландії на 0,12%. У результаті угоди будуть скасовані високі тарифи на експорт з Нової Зеландії м'яса, молочних продуктів, вина, меду, риби, овочів і фруктів [59].

Торговельні організації, такі як Федерація малого бізнесу та Британська торгова палата, високо оцінили потенціал угоди для стимулювання торгівлі як продуктами, так і послугами.

Національна спілка фермерів висловила найгострішу критику, стверджуючи, що такі вразливі галузі, як молочне виробництво, садівництво, яловичина та баранина, будуть об'єктом конкуренції з боку новозеландських фермерів, які мають нижчі витрати на виробництво та вже сильно зосереджені на експорті. Шотландські фермери та уряд Уельсу також висловлювали занепокоєння щодо наслідків угоди про вільну торгівлю для валлійських фермерів [59].

Крім того, Сполучене Королівство прагне приєднатися до СРТРР і зараз веде переговори про низку торгових угод, зокрема з Індією та Радою співробітництва Перської затоки [59].

СРТРР – це угода про вільну торгівлю (ЗВТ) між Австралією, Брунеєм, Канадою, Чилі, Японією, Малайзією, Мексикою, Перу, Новою Зеландією, Сінгапуром і В'єтнамом. 16 липня 2023 року Великобританія підписала офіційну угоду про приєднання. Перш ніж Велика Британія приєднається до партнерства, його мають ратифікувати всі поточні країни-члени [60].

Для того, щоб Велика Британія приєдналася до зони вільної торгівлі, яка включає 11 країн – Австралію, Бруней, Канаду, Чилі, Японію, Малайзію, Мексику, Нову Зеландію, Перу, Сінгапур і В'єтнам – зараз ведуться переговори щодо членства в СРТРР [59].

Великобританія мала б безмитні торговельні зв'язки з деякими ринками, що розвиваються найшвидше, якби вона приєдналася до СРТРР. Сполучене Королівство наближається до завершення процесу подання заявки на отримання СРТРР. З моменту створення в 2018 році це буде перша країна, яка

приєднається. Окрім Сполученого Королівства, Південна Корея, Китай, Тайвань і Еквадор подали заявки і зараз ведуть переговори [59].

Очікується, що до 2030 року торгівля між Великобританією та нинішніми членами СРТРР зросте на 37 мільярдів фунтів стерлінгів завдяки експорту. У 2019 році товарообіг між Великобританією та членами СРТРР склав 110 мільярдів фунтів стерлінгів із середньорічним темпом зростання на 8% між 2016 і 2019 роками. Очікується, що приєднання до СРТРР ще більше прискорить це зростання.

Згідно з існуючими оцінками, ВВП Великої Британії з часом може зрости на 1,8 мільярда фунтів стерлінгів із прогнозованим збільшенням оплати праці британських працівників на 800 мільйонів фунтів стерлінгів. Це сприятиме створенню додаткових робочих місць у Великобританії [59].

Сім з одинадцяти членів уже мають двосторонні угоди про вільну торгівлю з Великою Британією, тому вступ не обов'язково призведе до значних змін у комерційних зв'язках. Переваги включатимуть можливість рахувати будь-якого члена вхідних даних СРТРР як джерело для правил походження. Крім того, це може надати простір для послуг і можливих іноземних інвестицій у Великобританії [59].

Згідно з даними Міністерства торгівлі, торгівля зросла в середньому на 65% серед 11 членів, з діапазоном від 29% до 149%. Згідно з оцінками, трьома регіонами з найбільшим відносним зростанням виробництва є Вест-Мідлендс, Шотландія та Північна Ірландія [59].

Хоча обсяги торгівлі з країнами СРТРР відрізняються залежно від регіону Великобританії, експорт до країн СРТРР зазвичай коливається від 7% до 9%. Тим не менш, деякі регіони експортують більше до країн СРТРР, ніж інші, наприклад, Східний Мідлендс (13%) і Північна Ірландія (11%) відповідно. У результаті торговельна угода, яка скасовує мита з цими країнами, матиме великий вплив на поточні торгові зв'язки та може збільшити експорт до цих країн [59].

Також вище було визначено, що одним з найбільших партнерів Сполученого Королівства є США. Однак торговельна угода між США та Великобританією може бути укладена ще через багато років [57].

На США припадає 16,6% усієї торгівлі з Великою Британією, і вони є головним комерційним партнером. Після Brexit було укладено кілька незначних угод, зокрема скасування обмежень на експорт британської яловичини. Проте Президент Джо Байден применшив ймовірність швидкої торговельної угоди між США та Великобританією у 2021 році [57].

Раніше прихильники Brexit називали торгову угоду між США та Великобританією головною перевагою виходу з ЄС [57].

За даними Управління з питань бюджетної відповідальності, головна угода СРТРР Великої Британії, яку подавали як наріжний камінь «глобальної Британії» після Brexit, допоможе економіці навіть менше, ніж той невеликий поштовх, який спочатку оцінювався [60].

Управління з питань бюджетної відповідальності заявило, що включення Великої Британії до Всеосяжної та прогресивної Угоди про СРТРР сприятиме лише 0,04% ВВП у «довгостроковій перспективі» (за його визначенням, після 15 років членства) [60].

Згідно з попередніми прогнозами уряду, приєднання до СРТРР матиме позитивний економічний вплив від 0,08% до 1% ВВП. Однак експерти з торгівлі вважають, що Великій Британії доведеться більше зосередитися на ініціативах щодо збільшення торгівлі з ЄС, оскільки цей блок постраждав після Brexit через вихід із митного союзу та єдиного ринку [60].

Динаміка підписання угод Великобританією до і після Brexit зазнала істотних змін. До Brexit Великобританія автоматично ставала учасником будь-якої торгової угоди, про яку ЄС укладав переговори з іншою країною. На момент виходу Великобританії з ЄС було укладено близько 60 торговельних угод із понад 70 країнами (рис. 3.2).

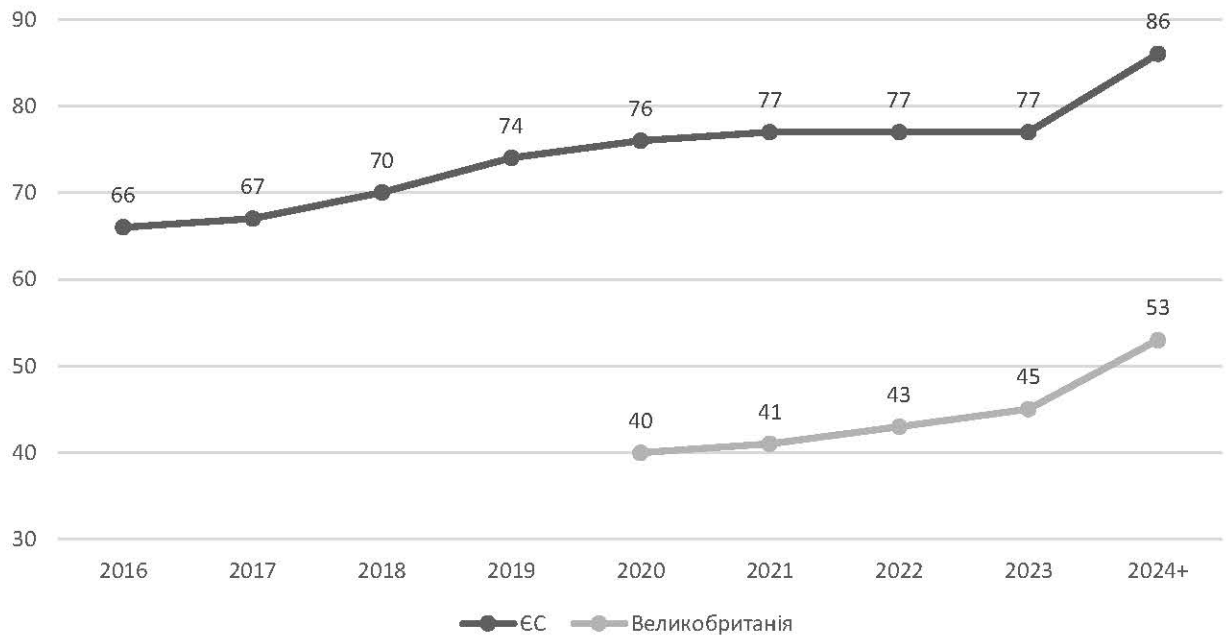

Рисунок 3.2 – Динаміка підписання торговельних угод ЄС та Великобританії після Brexit, кількість угод

Джерело: складено автором за даними [61; 62]

Тож динаміка підписання торговельних угод у ЄС до виходу Великобританії з неї була стрімкою. У 2016 році кількість підписаних угод складала 66, а вже у 2020 було 76 угод.

Вихід Сполученого Королівства майже не вплинув на процес укладання нових угод, і вже на роки 2024 і далі планується підписання щонайменше 9 угод.

Після виходу Великобританії з ЄС, ця країна також відновила багато угод з тих, що були підписані ЄС, і їх налічувалось 40 штук. Загалом налічується 8 угод, підписання яких і досі триває (табл. 3.3)

Таблиця 3.3 – Потенційні партнери Великобританії з торговельної співпраці станом на 2023 рік

Країна	Стан укладання угоди
США	Наразі не мають торговельної угоди, хоча переговори почалися ще в травні 2020 року.
Індія	Ще не мають торговельної угоди. Перші переговори почалися 17 січня 2022 року.
Канада	Торговельна угода, яка вже діє з Канадою, суттєво відображає ту, яку Канада має з ЄС. У березні 2022 року між Великобританією та Канадою почалися переговори щодо розробки нової торгової угоди.
Мексика	Переговори щодо модернізації поточної торговельної угоди між Великою Британією та Мексикою були розпочаті в травні 2022 року. По суті, це та сама угода Мексики з ЄС.
Країни Перської затоки	У Раді співробітництва Перської затоки (GCC) представлені шість держав: Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати. На даний момент Великобританія і жодна з цих країн не мають угоди про вільну торгівлю. У червні 2022 року розпочалися переговори.
Ізраїль	20 липня 2022 року було відкрито переговори щодо внесення змін до поточної угоди Великобританії та Ізраїлю, яка, по суті, є копією угоди, укладеної Ізраїлем з ЄС.
Швейцарія	15 травня 2023 року розпочалися переговори щодо внесення змін до чинної угоди між Великобританією та Швейцарією, яка, по суті, є копією угоди між ЄС і Швейцарією.
Південна Корея	З метою перегляду поточної угоди між Великою Британією та Південною Кореєю, яка, по суті, дублює угоду між ЄС і Південною Кореєю, у листопаді 2023 року було розпочато переговори.

Джерело: складено автором за даними [61]

Отже, після виходу з ЄС, Велика Британія уклала Угоду про торгівлю та співробітництво з ЄС, яка представляє широкий спектр преференційних угод у сферах торгівлі товарами, послугами, цифровою торгівлею та іншими аспектами співпраці, а також багато інших угод з країнами по всьому світу. Зокрема, важливі переговори тривають з Індією та Торговельним пактом Тихоокеанського регіону. Загалом, Великобританія активно працює над розширенням своїх міжнародних торговельних зв'язків та зміцненням партнерств у нових географічних областях. Прогнозована динаміка підписання угод свідчить про стратегічний підхід до забезпечення економічної стійкості та розвитку в нових умовах після Brexit.

3.3 Розробка рекомендацій щодо розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин України та Сполученого Королівства після Brexit

Після Brexit з'являються нові можливості для розвитку двосторонніх комерційних та економічних зв'язків між Сполученим Королівством та Україною. У 2019 році товарообіг між Великою Британією та Україною оцінювався у майже 1,5 млрд дол, і дві країни вирішили підписати Угоду про політичне партнерство, вільну торгівлю та стратегічне партнерство. Велика Британія входить до десятки найбільших торгових партнерів України. За останні два десятиліття комерційні відносини були позитивними: британський експорт в Україну зріс на 36%, а український експорт до Великобританії зріс на 45% між 2020 і 2021 роками (рис. 3.3)

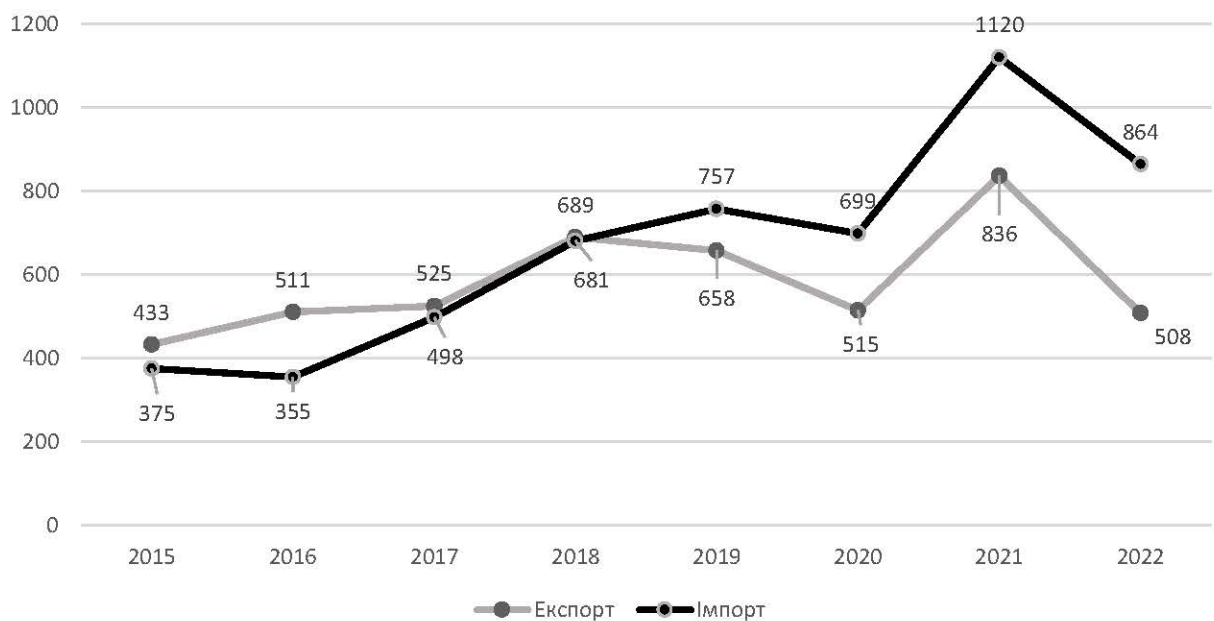

Рисунок 3.3 – Експорт та імпорт Великобританії з Україною за останні 8 років, млн дол.

Джерело: складено автором за даними [63; 64]

Можна побачити, що після підписання Угоди, торгівля між Великобританією та Україною різко зросла. Імпорт у 2020 році з

Великобританії до України збільшився з 699 млн дол до 1,1 млрд дол; у той час як експорт – з 515 млн дол до 836 млн дол.

Велика Британія та Україна підписали історичну Угоду про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії 8 жовтня 2020 року. Угода між Великою Британією та Україною набула чинності 1 січня 2021 року. Вона включає амбітний компонент вільної торгівлі, який потенційно може призвести до значного розвитку економічних зв'язків, і це відкрило нову главу в історії британсько-українських відносин [65].

Метою угоди є у тому числі розширення доступу до ринків та сприяння економічному співробітництву між двома країнами. Преференційний режим щодо різноманітних товарів і послуг передбачено комерційною складовою підписаної Угоди між Великобританією та Україною [66].

Угода відкриває численні переваги для Великобританії після Brexit. Важливо те, що більш вільна торгівля з Україною значно підвищила продовольчу безпеку Великобританії. Оскільки Сполучене Королівство імпортує багато продуктів харчування, нова угода надала британським клієнтам доступ до більшого асортименту українських товарів вищої якості за відносно низькими цінами. Британських споживачів, безсумнівно, приверне велика кількість недорогих та якісних продуктів харчування, вироблених в Україні. Клієнти з Великої Британії вважають органічний ринок України, що швидко розвивається, дуже привабливим [66].

У трійку лідерів експорту Великої Британії в Україну входять автомобілі, літаки та фармацевтична продукція. Водночас сталь, чавун і зерно були одними з основних експортних товарів з України [66].

З початком російсько-української війни у 2022 році Великобританія продовжила угоду про лібералізацію тарифів на імпорт з України до 2024 року. Також Великобританія та Україна підписали угоду про цифрову торгівлю, яка сприятиме розвитку економіки першої та значно розширить перспективи торгівлі та інвестицій для другої [67].

20 березня 2023 року Велика Британія та Україна підписали Угоду про цифрову торгівлю. Угода має на меті допомогти британським та українським компаніям під час модернізації двосторонньої торгівлі між двома країнами. До важливих пунктів угоди належать:

1. Відкриті цифрові ринки: згідно з угодою, цифрові матеріали між Великою Британією та Україною завжди матимуть можливість вільно передаватись;

2. Надійні потоки даних: для ефективної роботи компаній угода забезпечує переміщення надійних даних між двома країнами;

3. Співпраця у сфері кібербезпеки: сприяючи співпраці у сфері кібербезпеки між Великобританією та Україною, угода покращує безпеку цифрових мереж і систем;

4. Цифрові системи торгівлі: щоб знизити вартість торгівлі, угода включає правила безмитного електронного зв'язку та цифрових торгових систем;

5. Електронні підписи та електронні контракти: уможливаючи використання електронних підписів та електронних контрактів, угода спрямована на просування українських компаній шляхом підвищення ефективності та економічності торгівлі [67].

Цифрова торгівля відкриває величезні можливості як для України, так і для Великобританії. Вона пропонує безпрецедентні можливості модернізувати спосіб доставки товарів і послуг майже в кожному секторі економіки. Також ця угода може забезпечити зростання та створення робочих місць не лише у секторах фінансів та професійних бізнес-послуг, але й у роздрібній торгівлі, охороні здоров'я, освіті, машинобудуванні, сільському господарстві, виробництві, творчих галузях тощо [68].

Ця угода створить можливості для підприємств – незалежно від їх розміру – отримати вигоду від більш справедливих і відкритих торгових угод. Це також допоможе українським підприємствам і громадянам отримати кращий доступ до товарів і послуг. Україна розглядає цифрову торгівлю як

частину свого бачення майбутнього – ця торгова угода допоможе втілити це бачення в реальність [68].

Майбутнє двосторонніх комерційних та економічних зв'язків між Сполученим Королівством та Україною після Brexit у 2030 році не є повністю визначеним через ряд змінних. Проте, враховуючи існуючий стан торгово-економічних зв'язків між двома державами, можна визнати наступні можливі тенденції (рис. 3.4)

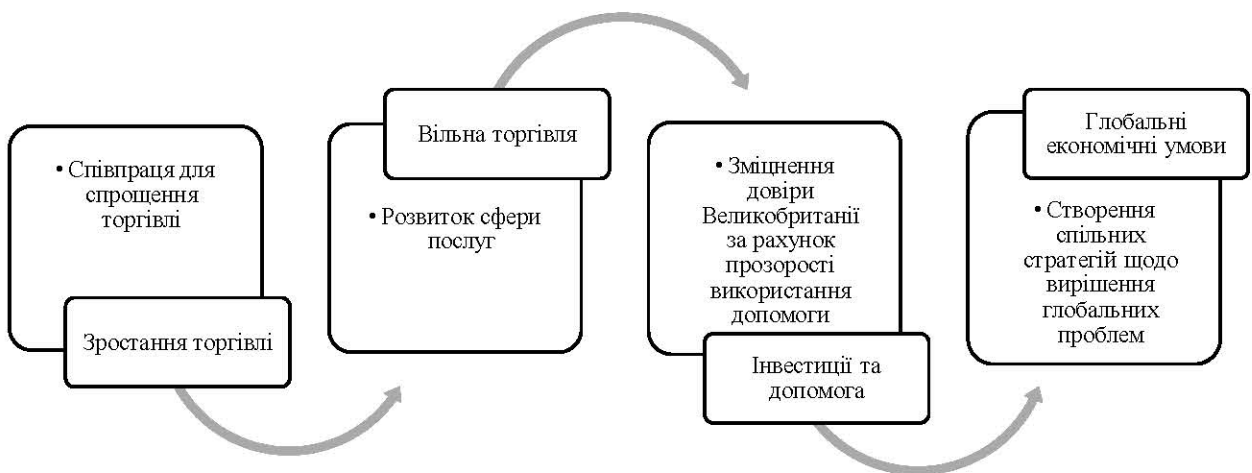

Рисунок 3.4 – Напрями розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин України та Великобританії після Brexit та авторські рекомендації щодо розвитку

Джерело: побудовано автором

1. Зростання торгівлі. Двостороння торгівля між Великою Британією та Україною зростає протягом останніх 20 років, при цьому британський експорт в Україну зріс на 36%, а український експорт до Великобританії на 45% між 2020 і 2021 роками [69].

Рекомендація. Можна скористатися такою закономірністю та нарощувати торгівлю країн і далі. До того ж уряди двох країн можуть

співпрацювати, щоб покращити бізнес-клімат, скоротити бюрократичну тяганину та оптимізувати торговельні процеси.

2. Вільна торгівля. Після підписання історичної Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство майбутнє двосторонніх торговельних і комерційних відносин між Сполученим Королівством та Україною після Brexit у 2030 році виглядає багатообіцяючим. Торговельна частина нової Угоди між Великою Британією та Україною передбачає преференційний режим для різноманітних товарів і послуг, що може призвести до значного зміцнення економічних зв'язків між двома країнами. Крім того, Агентство експортного фінансування Великої Британії демонструє прагнення зміцнити економічні відносини, почавши надавати кредити та страхувати значний британський експорт в Україну. Велика Британія посідає четверте місце за обсягом послуг, що робить її однією з небагатьох країн з майже однаковою торгівлею з Україною як товарами, так і послугами, що додатково підкреслює потенціал для розвитку їхніх торговельних відносин. Як наслідок, наявними є перспективи для зростання двосторонніх торгово-економічних зв'язків між Сполученим Королівством та Україною після Brexit у майбутньому [70].

Рекомендація. Оскільки наразі між двома країнами існує значна кількість торгівлі послугами, для розвитку цієї галузі можуть бути реалізовані спільні проекти та програми. Також співпраця в галузі досліджень та освіти може сприяти обміну технологіями.

3. Інвестиції та допомога. Велика Британія входить до 10 найбільших торговельних партнерів України та надала країні значну фінансову, військову, гуманітарну та інші види підтримки.

Рекомендація. Україна повинна забезпечити прозоре та ефективне використання фінансової підтримки від Великої Британії. Розробка чітких стратегій, моніторинг та звітність можуть зміцнити довіру та забезпечити успішність проектів.

4. Глобальні економічні умови. Торговельно-економічні зв'язки між Україною та Великою Британією у майбутньому будуть залежати від довгострокового впливу Brexit на економіку Великобританії та міжнародні торговельні відносини. На майбутнє комерційних зв'язків між Великою Британією та Україною також впливатиме здатність першої укласти нові торговельні угоди з іншими країнами. Пошук нових торговельних партнерів, які не входять до ЄС, буде головним пріоритетом Великобританії в короткостроковій та середньостроковій перспективі, але їй також може знадобитися зміцнити існуючі економічні угоди з ЄС.

Рекомендація. Україні важливо брати активну участь в переговорах щодо можливих оновлених торговельних угод з Великою Британією, надаючи пропозиції та враховуючи свої інтереси в нових умовах.

Підсумовуючи, можливо зазначити, що існуючі тенденції вказують на можливість розширення комерційних зв'язків між Україною та Великою Британією, навіть якщо важко передбачити точні перспективи розвитку двосторонніх торгово-економічних відносин між двома країнами після Brexit. Проте майбутнє цих торговельно-економічних відносин значною мірою залежатиме цілого ряду чинників.

Отже, після підписання Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство торгівля між Великою Британією та Україною зростає. Підписання Угоди про цифрову торгівлю у березні 2023 року є ще одним важливим кроком у розвитку торговельно-економічних відносин. Велика Британія стала одним із найбільших торгових партнерів та надала значну фінансову, гуманітарну та інші види підтримки Україні.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Виявлено, що наслідки Brexit найвідчутніше проявилися в сфері торгівлі, що призвело до значного зниження торговельної інтенсивності Великобританії та встановлення значних торговельних бар'єрів з ЄС. Уряд

Сполученого Королівства має активно застосовувати фіскальні стимули, зберігати низькі відсоткові ставки та інвестувати в інфраструктуру для стимулювання економічного відновлення та підтримки робочої сили, зокрема через програми підвищення кваліфікації та перепідготовки.

2. Досліджено, що незважаючи на менший доступ до ринку порівняно з Єдиним ринком ЄС, Угода про торгівлю та співробітництво між Сполученим Королівством та Європейським Союзом створює стабільну основу для співпраці, включаючи важливі питання соціальних та трудових прав, екології та участі в програмах Союзу. Заплановане приєднання до СРТРР може відкрити нові можливості для торгівлі та інвестицій. Наприкінці 2023 року вже підписано 8 торгових угод, проте виходячи з прогнозів, ця кількість буде зростати, що свідчить про активність Великобританії у веденні переговорів у сфері міжнародної торгівлі після Brexit.

3. Визначено, що після Brexit, Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Великою Британією та Україною стала ключовим кроком у розвитку двосторонніх економічних та торговельних зв'язків. Підписана у 2023 році Угода про цифрову торгівлю між Великою Британією та Україною є важливим кроком у розвитку двосторонніх торговельних відносин після Brexit. Покращення бізнес-клімату, співпраця в галузі досліджень та освіти, а також ефективне використання фінансової підтримки можуть допомогти зміцнити та розширити ці відносини.

ВИСНОВКИ

За результатами виконання кваліфікаційної роботи отримано наступні висновки.

1. Встановлено, що ЄС визнається найуспішнішим прикладом регіональної економічної інтеграції, забезпечуючи зростання економік та підвищення конкурентоспроможності у тому числі шляхом створення спільного ринку. Однак регіональна інтеграція може супроводжуватися гіпотетичним послабленням економічної незалежності держав-учасниць, можливими конфліктами інтересів тощо.

2. Виявлено, що вихід Сполученого Королівства з ЄС, що тривав майже 5 років, проходив поетапно та був обумовлений у тому числі прагненнями відновлення контролю над імміграцією та змінами в культурній політиці. При цьому Brexit призвів, зокрема, до проблем з наймом персоналу, інфляцією та погіршенням економічного стану в порівнянні з іншими країнами G7.

3. Визначено, що у контексті теорії порівняльних переваг Brexit викликав невизначеність та зміни в регуляторних стандартах, торгових моделях та міжнародних мережах постачання, що, в свою чергу, створює невизначеність щодо впливу на конкурентні переваги різних країн у новому економічному середовищі. В контексті Brexit теорія імпортозаміщення, що спрямована на зміцнення внутрішніх галузей економіки шляхом зменшення залежності від імпорту, може виявити свою актуальність у зв'язку з новими торговельними викликами, викликаними виходом Сполученого Королівства з ЄС.

4. Досліджено, що після виходу Великобританії з ЄС спостерігалось коливання у зовнішньоторговельному обороті та торговельному сальдо, при цьому експорт досяг максимального значення за останні 8 років у 2022 році, але торговельний баланс залишався від'ємним, що свідчить про те, що країна і надалі більше імпортувала, ніж експортувала. Також відбулися значні зміни в її торговельних зв'язках; експорт до США значно зріс, проте торговельний

оборот з країнами ЄС зменшився, адаптація до нових правил угоди була важкою для підприємств.

5. Доведено, що наслідки Brexit суттєво вплинули на сектори, такі як банки, страховий ринок тощо. Навіть за наявності об'єктивних викликів, галузь фінансових послуг продовжує адаптуватися та зберігати конкурентоспроможність після Brexit, знаходячи інноваційні рішення та гнучкі стратегії.

6. Виявлено, що Brexit відчутно вплинув на ринок праці та міграційні правила у Великобританії. Незважаючи на виклики, ринок праці залишається стійким.

7. Визначено, що Brexit суттєво вплинув на торгівлю Великобританії, ставлячи значні торговельні бар'єри з ЄС. Уряд повинен вживати заходів для економічного відновлення та підтримки робочої сили. Нова стратегія фокусується на інвестиціях, але має недоліки в розв'язанні економічних проблем.

8. Встановлено, що угода між Великою Британією та ЄС, яка набрала чинності у 2021 році, створює стабільну основу для співпраці, але зумовлює виклики для деяких секторів економіки. Торговельна угода з СРТРР має потенціал.

9. Доведено, що Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, а також Угода про цифрову торгівлю між Україною та Великою Британією сприяють зростанню двосторонньої торгівлі та розвитку цифрової торгівлі. Вони відкривають нові перспективи для економічного співробітництва обох країн. Заходи для покращення бізнес-клімату та ефективного використання фінансової підтримки можуть сприяти зміцненню цих відносин. Рекомендації стосовно покращення бізнес-клімату, співпраці в галузі досліджень та освіти, а також ефективного використання фінансової підтримки можуть допомогти зміцнити та розширити ці відносини.

10. Надано авторські рекомендації щодо подальшого розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Сполученим Королівством: йдеться про необхідність подальшого розвитку торгівлі та співробітництва для поліпшення бізнес-клімату, розвиток торгівлі послугами та ефективне використання фінансової підтримки, спільно реагування на існуючі виклики. Проте майбутнє торговельно-економічного співробітництва між двома країнами буде залежати від ряду чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Regional Economic Integration Organizations. *CIESIN Thematic Guides*. URL: <http://www.ciesin.org/TG/PI/TRADE/econ.html> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Regional Organizations. URL: <https://www.hellovaia.com/explanations/politics/world-politics/regional-organisations/> (дата звернення: 07.12.2023).
3. Aims and values. *An official website of the European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_en (дата звернення: 18.12.2023).
4. Gabel M. J. European organization: European Union. URL: <https://www.britannica.com/topic/European-Union> (дата звернення: 07.12.2023).
5. Trade. Towards open and fair world-wide trade. *An official website of the European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/trade_en (дата звернення: 07.12.2023).
6. Європейський Союз: що це таке і що він робить. Київ: Представництво ЄС в Україні, 2018. URL: https://euroquiz.org.ua/data/blog_dwnl/JA0218001UKN_web.pdf (дата звернення: 20.11.2023).
7. Nasrudin A. Economic Union: Meaning, Features, Goals, Examples, Pros, and Cons. URL: <https://penpoin.com/economic-union/> (дата звернення: 18.12.2023).
8. Hayes A. Brexit Meaning and Impact: The Truth About the U.K. Leaving the EU. URL: <https://www.investopedia.com/terms/b/brexit.asp> (дата звернення: 07.12.2023).
9. Henley J., Rankin J., O'Carroll L. Brexit explained: how it happened and what comes next. URL: <https://www.theguardian.com/news/2020/jan/27/brexit-explained-how-it-happened-and-what-comes-next> (дата звернення: 07.12.2023).

10. Timeline – The EU-UK withdrawal agreement. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-relations-with-the-united-kingdom/the-eu-uk-withdrawal-agreement/timeline-eu-uk-withdrawal-agreement/> (дата звернення: 20.11.2023).

11. Brexit next steps: The transition period. *House of Commons Library*. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/brexit-next-steps-the-transition-period/> (дата звернення: 18.12.2023).

12. Westcott N. Sovereignty and Brexit: control of what exactly? URL: <https://ukandeu.ac.uk/sovereignty-and-brexit-control-of-what-exactly/> (дата звернення: 29.11.2023).

13. Hobbs T. So why did the UK leave the EU? URL: <https://www.britishchamberspain.com/So-why-did-the-UK-leave-the-EU.html> (дата звернення: 07.12.2023).

14. Dennison J. Why did the UK leave the EU: the state of the science of explaining Brexit. *Handbook of the European Union and Brexit*, Cheltenham: Edward Elgar, 2023. P. 26-41. URL: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/75247> (дата звернення: 20.11.2023).

15. Abdulla S. Three years on, UK factories still face Brexit challenges – survey. 2023. URL: <https://www.reuters.com/world/uk/three-years-uk-factories-still-face-brexit-challenges-survey-2023-12-06/> (дата звернення: 18.12.2023).

16. Ziady H. The UK economy still can't cope with the consequences of Brexit. 2023. URL: <https://edition.cnn.com/2023/08/29/economy/uk-food-imports-safety-brexit/index.html> (дата звернення: 29.11.2023).

17. Sandford A. Post-Brexit Guide: What's been the impact – and how did it happen? URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/12/29/brexit-draft-deal-first-of-many-hurdles-to-a-smooth-exit> (дата звернення: 20.11.2023).

18. Bluth C. Does Brexit Spell the End of Comparative Advantage? URL: <https://globaleurope.eu/globalization/does-brexit-spell-the-end-of-comparative-advantage/> (дата звернення: 18.12.2023).

19. Cook D. “The Benefits of Brexit” – alternatives to regulation and regulatory diplomacy. URL: <https://humbrophy.com/the-benefits-of-brexit-alternatives-to-regulation-and-regulatory-diplomacy/> (дата звернення: 20.11.2023).

20. Jerzewska A. The impact of a new customs and regulatory border with the EU for UK companies trading goods. *Briefing Paper 62*. October 2021. URL: <https://blogs.sussex.ac.uk/uktpo/publications/the-impact-of-a-new-customs-and-regulatory-border-with-the-eu-for-uk-companies-trading-goods/> (дата звернення: 07.12.2023).

21. Datas-Panero Jose A. Import Substitution. *IMF eLIBRARY*. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/022/0008/003/article-A005-en.xml> (дата звернення: 18.12.2023).

22. Dhingra S., Ottaviano G., Sampson T., Reenen J. V. The consequences of Brexit for UK trade and living standards. URL: <https://cep.lse.ac.uk/pubs/download/brexit02.pdf> (дата звернення: 18.12.2023).

23. Brexit and its relation to Adam Smith's theory. URL: <https://www.studeersnel.nl/nl/document/universiteit-van-amsterdam/principles-of-economics-and-business/brexit-and-its-relation-to-adam-smiths-theory/19757526> (дата звернення: 07.12.2023).

24. Born B., Müller G. J., Schularick M., Sedláek P. The Costs of Economic Nationalism: Evidence from the Brexit Experiment. URL: https://www.benjaminborn.de/files/BMSS_Brexit_2019.pdf (дата звернення: 07.12.2023).

25. Free Trade Agreement (FTA) Definition: How It Works, With Example. URL: <https://www.investopedia.com/terms/f/free-trade.asp> (дата звернення: 29.11.2023).

26. Phedon A. N., Thibault R. Brexit and Trade: Between Facts and Irrelevance. *Intereconomics*. 2017. Number 2. P. 100–106. URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2017/number/2/article/brexit-and-trade-between-facts-and-irrelevance.html> (дата звернення: 20.11.2023).

27. Portes J. The impact of Brexit on the UK economy: Reviewing the evidence. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-brexit-uk-economy-reviewing-evidence> (дата звернення: 20.11.2023).

28. Mussa M. L. The Theory of Exchange Rate Determination. URL: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c6829/c6829.pdf> (дата звернення: 18.12.2023).

29. What Is Purchasing Power Parity (PPP), and How Is It Calculated? URL: <https://www.investopedia.com/updates/purchasing-power-parity-ppp/> (дата звернення: 07.12.2023).

30. Brexit and UK PFI/PPP infrastructure projects. *Clifford Chance*. URL: <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2016/07/brexit-and-uk-pfipp-ppp-infrastructure-projects.pdf> (дата звернення: 20.11.2023).

31. Brexit and interest rate. Speech given by Ben Broadbent, Deputy Governor Monetary Policy. Bank of England. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/speech/2017/brexit-and-interest-rates-speech-by-ben-broadbent.pdf> (дата звернення: 29.11.2023).

32. Franssen L., Rooyakkers J. Trade in goods with the UK after Brexit: Truly tariff-free? *Exogenous shocks - Brexit (chapter 5 Internationalisation Monitor)*. URL: <https://www.cbs.nl/en-gb/longread/diversen/2021/exogenous-shocks-brexit--chapter-5-internationalisation-monitor--/trade-in-goods-with-the-uk-after-brexit-truly-tariff-free-> (дата звернення: 18.12.2023).

33. United Kingdom: country profile. *The official website of the World Bank*. URL: <https://data.worldbank.org/country/GB> (дата звернення: 07.12.2023).

34. U.K. Imports 1970-2024. URL: <https://www.macrotrends.net/countries/GBR/united-kingdom/imports> (дата звернення: 07.12.2023).

35. United Kingdom Imports, Tariffs by country. URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/GBR/Year/2018/TradeFlow/Import/Partner/by-country> (дата звернення: 20.11.2023).

36. Aerssen K. F., Spital T. The impact of Brexit on UK trade and labour markets. *The official website of European Central Bank*. URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2023/html/ecb.ebart202303_01~3af23c5f5a.en.html (дата звернення: 29.11.2023).

37. Ward M., Webb D. Statistics on UK-EU trade. *House of Commons Library*. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7851/CBP-7851.pdf> (дата звернення: 20.11.2023).

38. James S., Quaglia L. Three challenges the UK faces in de-Europeanising financial sector policies after Brexit. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/businessreview/2023/05/09/three-challenges-the-uk-faces-in-de-europeanising-financial-sector-policies-after-brexite/> (дата звернення: 18.12.2023).

39. Brexit's Long-Term Impact on the UK's Financial Services. *GIRA Education*. URL: <https://cpduk.co.uk/news/brexit-s-long-term-impact-on-the-uk-s-financial-services> (дата звернення: 07.12.2023).

40. Impact of Brexit on financial institutions. URL: <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/e47d24f4/impact-of-brexit-on-financial-institutions> (дата звернення: 29.11.2023).

41. Post-Brexit, Financial Sector Still Seeking Answers. Here's What We Know. URL: <https://insights.sidley.com/leaders/post-brexit-financial-sector> (дата звернення: 07.12.2023).

42. Dhingra S., Ottaviano G., Sampson T., Reenen J. V. The impact of Brexit on foreign investment in the UK. URL: <https://cep.lse.ac.uk/pubs/download/brexit03.pdf> (дата звернення: 20.11.2023).

43. U.K. Foreign Direct Investment 1970-2024. URL: <https://www.macrotrends.net/countries/GBR/united-kingdom/foreign-direct-investment> (дата звернення: 07.12.2023).

44. Gupta R., Hasan M., Islam S. Z., Yasmin T., Uddin J. Evaluating the Brexit and COVID-19's influence on the UK economy: A data analysis. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0287342> (дата звернення: 29.11.2023).
45. World development indicators: United Kingdom. *The official website of the World Bank*. URL: <https://data.worldbank.org/country/united-kingdom> (дата звернення: 29.11.2023).
46. Employment rate (aged 16 to 64, seasonally adjusted): %. *The official website of the Office for National Statistics*. URL: <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/timeseries/lf24/lms> (дата звернення: 20.11.2023).
47. Nolsøe E. Brexit has boosted UK wages, say economists. *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/business/2023/11/19/uk-wages-brexit-boost-leave-campaigners/> (дата звернення: 11.12.2023).
48. Lomax N., Norman P., Rees P., Wohland P. What the UK population will look like by 2061 under hard, soft or no Brexit scenarios. URL: <https://www.cdrc.ac.uk/research/population-housing-and-infrastructure/what-the-uk-population-will-look-like-by-2061-under-hard-soft-or-no-brexit-scenarios/> (дата звернення: 29.11.2023).
49. Sumption M., Walsh P. W., Brindle B. Net migration to the UK. URL: <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/long-term-international-migration-flows-to-and-from-the-uk/> (дата звернення: 25.01.2024).
50. Andonian B. New UK Immigration Rules for Illegal Immigrants in 2024. URL: <https://www.gulbenkian.co.uk/new-immigration-rules-uk-2021-for-illegal-immigrants/> (дата звернення: 27.12.2023).
51. Watson J. London macroeconomic scenarios (June 2022 update). URL: <https://data.london.gov.uk/blog/london-macroeconomic-scenarios-june-2022-update/> (дата звернення: 07.12.2023).
52. Economic and fiscal outlook – November 2023. *The official website of the Office for Budget Responsibility*. URL: <https://obr.uk/economic-and-fiscal-outlooks/> (дата звернення: 20.12.2023).

53. Mathieu C. Brexit: What economic impacts does the literature anticipate? URL: <https://www.caim.info/revue-de-l-ofce-2020-3-page-43.htm> (дата звернення: 29.11.2023).

54. Bell T., Dhingra S., Machin S., McCurdy C., Overman H., Thwaites, Tomlinson G. D., Valero A. The UK's decisive decade. *The launch report for The Economy 2030 Inquiry*. May 2021. URL: <https://economy2030.resolutionfoundation.org/wp-content/uploads/2021/04/The-UKs-decisive-decade.pdf> (дата звернення: 20.11.2023).

55. The EU-UK Trade and Cooperation Agreement. *An official website of the European Union*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/relations-non-eu-countries/relations-united-kingdom/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement_en (дата звернення: 18.12.2023).

56. A Guide to EU and UK trade agreements post-Brexit. URL: <https://www.giambronelaw.com/site/advice/dispute-resolution/commercial-cross-border-disputes/guide-to-eu-and-uk-trade-agreements-post-brexit/#q11> (дата звернення: 07.12.2023).

57. Edgington T. Brexit: What trade deals has the UK done so far? *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-47213842> (дата звернення: 27.01.2024).

58. UK trade agreements in effect. *Department for Business and Trade. Department for International Trade*. URL: <https://www.gov.uk/guidance/uk-trade-agreements-in-effect#trade-agreements-from-1-january-2021> (дата звернення: 26.12.2023).

59. Hunsaker S., Howe T. Trade tracker: UK trade deals. URL: <https://ukandeu.ac.uk/trade-tracker-uk-trade-deals/> (дата звернення: 20.11.2023).

60. Helm T. UK's flagship post-Brexit trade deal worth even less than previously thought, OBR says. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2023/nov/25/uks-flagship-post-brexit-trade-deal-worth-even-less-than-previously-thought-obr-says> (дата звернення: 26.12.2023).

61. Webb D. Progress on UK free trade agreement negotiations. *House of Commons Library*. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9314/> (дата звернення: 29.11.2023).

62. Negotiations and agreements. *An official website of the European Union*. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/negotiations-and-agreements_en (дата звернення: 18.12.2023).

63. Ukraine Exports to United Kingdom. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/exports/united-kingdom> (дата звернення: 27.12.2023).

64. Ukraine Imports from United Kingdom. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/imports/united-kingdom> (дата звернення: 27.12.2023).

65. Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії від 18.08.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-20#n2%5B5 (дата звернення: 11.12.2023).

66. Myroshnychenko V. UK and Ukraine sign historic post-Brexit free trade deal. *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/uk-and-ukraine-sign-historic-post-brexit-free-trade-deal/> (дата звернення: 20.11.2023).

67. Угода про цифрову торгівлю між Україною та Великою Британією: що це означає і як працюватиме. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ugoda-pro-cifrovu-torgivlyu-mizh-ukrayinoyu-ta-velikoyu-britaniyeyu-shcho-ce-oznachaye-i-yak-pracyuvatime> (дата звернення: 11.12.2023).

68. UK-Ukraine DTA: agreement explainer. *Department for Business and Trade. Department for International Trade*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-ukraine-digital-trade-agreement-agreement-explainer/uk-ukraine-dta-agreement-explainer> (дата звернення: 11.12.2023).

69. Matuszak S. A year of war in Ukraine's foreign trade. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-02-08/a-year-war-ukraines-foreign-trade> (дата звернення: 20.11.2023).

70. Kwapińska K., Whitman R. UK and EU responses to the war in Ukraine. URL: <https://ukandeu.ac.uk/explainers/uk-and-eu-responses-to-the-war-in-ukraine/> (дата звернення: 29.11.2023).